

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет
Кафедра української літератури

**МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ
МАЧКІВСЬКОГО В ЗЗСО**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: здобувачка II курсу 201 групи
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Українська мова та література»
спеціальності 014 «Середня освіта»

Корнійчук Ангеліна Дмитрівна

Керівник: к. філол. н., асист.
Меленчук О. В.

Рецензенти: _____

До захисту допущено,
протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 2025 р.
Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці, 2025

АНОТАЦІЯ

Корнійчук А. Д. Методика вивчення художньої творчості Миколи Мачківського в ЗЗСО. Спеціальність – А4.01 Середня освіта (Українська мова і література). На правах рукопису. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена науково-методичному обґрунтуванню процесу вивчення життя і творчості Миколи Мачківського в закладах загальної середньої освіти. У центрі дослідження – поетична й прозова спадщина письменника, її жанрово-стилістична своєрідність, виховний потенціал та можливості інтеграції у шкільний курс української літератури.

Мета роботи полягає у визначенні ефективних методів, прийомів і форм роботи з художніми творами М. Мачківського, спрямованих на формування в учнів літературознавчої компетентності, розвиток умінь аналізувати текст, користуватися термінологічним апаратом, осмислювати морально-естетичні цінності літератури рідного краю.

У першому розділі проаналізовано науково-методичні засади вивчення біографії письменника, особливості поєднання літературознавчого й краєзнавчого підходів.

Другий розділ присвячено методичним рекомендаціям щодо практичного вивчення творчості М. Мачківського у ЗЗСО. Запропоновано добірку поетичних і прозових творів, які доцільно включати до навчальної програми, укладено орієнтовні моделі уроків, інтегрованих занять, позакласних заходів. У центрі уваги – активізація читацької діяльності школярів, розвиток критичного мислення, формування особистісного ставлення до прочитаного.

У третьому розділі розглянуто жанрово-стилістичний аналіз творів письменника як основу літературознавчої компетентності учнів. Простежено методику роботи з поетичними й прозовими текстами М. Мачківського, визначено роль художніх та спогадових нарисів у формуванні в учнів розуміння термінів і понять з українського літературознавства. Обґрунтовано доцільність поєднання традиційних і сучасних методів – інтерпретаційного, дослідницького, порівняльного, контекстуального.

Ключові слова: методичний, аналіз, поезія, спогадовий нарис, урок, жанровий, стилістичний, літературознавчий.

SUMMARY

Korniychuk A. D. Methodology for studying the artistic work of Mykola Machkivskyi in the ZZSO. Specialty – A4.01 Secondary education (Ukrainian language and literature). On the rights of the manuscript. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025.

The qualification work is devoted to the scientific and methodological substantiation of the process of studying the life and work of Mykola Machkivskyi in secondary education institutions. The focus of the study is on the writer's poetic and prose heritage, its genre and stylistic uniqueness, educational potential and possibilities of integration into the school course of Ukrainian literature.

The purpose of the work is to identify effective methods, techniques and forms of working with the works of M. Machkivskyi, aimed at forming literary competence in students, developing the skills to analyze the text, use the terminological apparatus, and comprehend the moral and aesthetic values of the literature of his native land.

The first section analyzes the scientific and methodological principles of studying the writer's biography, the features of combining literary and local history approaches.

The second section is devoted to methodological recommendations for the practical study of M. Machkivskyi's work in ZZSO. A selection of poetic and prose works is proposed, which should be included in the curriculum, indicative models of lessons, integrated classes, and extracurricular activities are drawn up. The focus is on activating the reading activity of schoolchildren, developing critical thinking, and forming a personal attitude towards what is read.

The third section examines the genre-stylistic analysis of the writer's works as the basis of students' literary competence. The methodology of working with poetic and prose texts by M. Machkivskyi is traced, the role of artistic and memoir essays in forming students' understanding of terms and concepts from Ukrainian literary studies is determined. The feasibility of combining traditional and modern methods - interpretative, research, comparative, contextual - is substantiated.

Keywords: methodological, analysis, poetry, memoir essay, lesson, genre, stylistic, literary studies.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Корнійчук А. Д.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ МАЧКІВСЬКОГО.....	11
1.1. Літературознавчий аспект вивчення біографії М. Мачківського у ЗЗСО... 11	
1.2. Методичні прийоми вивчення художньої творчості М. Мачківського.....	22
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ МАЧКІВСЬКОГО У ЗЗСО.....	26
2.1. Підбір творів для вивчення у ЗЗСО та розробки уроків.....	26
2.1.1. Поезія.....	26
2.1.2. Проза.....	39
2.2. Моделі та розробки уроків.....	51
2.3. Методичні прийоми та форми роботи на уроці з української літератури(на матеріалі творчості М. Мачківського).....	59
2.4. Позакласна робота та інтегроване навчання.....	61
Висновки до розділу 2.....	63
РОЗДІЛ III. ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРІВ МИКОЛИ МАЧКІВСЬКОГО ЯК ОСНОВА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ.....	65
3.1. Методика аналізу жанрово-стилістичних особливостей творів М. Мачківського.....	65
3.2. Формування літературознавчої термінології учнів у процесі вивчення творчості М. Мачківського.....	69
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Микола Мачківський(1942 – 2020) – український письменник, публіцист, літературний критик, громадський діяч, уродженець Поділля, який зробив вагомий внесок у розвиток української літератури, особливо Подільського краю.

Однак саме журналістика визначила подальший орієнтир його творчого розквіту. Після закінчення факультету журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка у 1968 році, М. Мачківський понад сорок років працював у пресі, займався редагуванням книг, а відтак очолював літературну студію «Подільські джерела», завідував відділом культури Всеукраїнської газети «Україна». Свої художні твори письменник друкував у всеукраїнських і регіональних періодичних виданнях, літературних альманахах, антологіях. Його активна літературна і журналістська діяльність засвідчена членством у Національній спілці письменників України (1979), зокрема тричі обирався заступником голови Хмельницької обласної організації НСПУ та у Національній спілці журналістів України (1980). Його невтомна творча праця сприяли розвитку художнього письменства, літературної критики та журналістики. За свої творчі заслуги був нагороджений медаллю Національної спілки письменників України «Почесний знак» та Почесною грамотою НСПУ, медаллю Всеукраїнського товариства «Просвіта» «Будівничий України» та «Спеціальною відзнакою» секретаріату Національної спілки журналістів України.

Неодноразово творчі здобутки письменника були поціновані й літературними преміями, зокрема став лауреатом Міжнародної літературної премії імені Івана Кошелівця, Всеукраїнської – імені Олександра Олеся, обласних – імені Микити Годованця, Володимира Булаєнка, міської – імені Богдана Хмельницького та читацької – «Марічка» та ін.

Загалом література для письменника була не лише творчістю, а й способом служіння національній пам'яті, культурі та духовності. Його ім'я стало невід'ємною частиною літературного життя Хмельниччини, оскільки промовистим є той факт, що у 90-х роках ХХ століття М. Мачківський

прилучився до створення й розвитку обласного літературного музею «Хмельницький обласний літературний музей» та був його науковим співробітником. Він є автором поетичних і прозових творів, у доробку якого налічується три десятки книг віршів та прози, літературознавчих та публіцистичних статей.

Дебютував М. Мачківський як поет в українській літературі у другій половині 1960-х років та знаковою у творчій долі письменника стала перша збірка поезій «В житах» (1974), а далі з'явилися друком інші – «Червоний рушник» (1979), «Живий дощ» (1983), «Зав'язь доброти» (1986), «Осінь радість» (1990), «Розімкнуте коло» (1994), «Далечінь» (1997), «Лугова незабудка» (2001), «Монолог тиші» (2006), «...А трава – як любов!» (2011), «Синє небо і чорна земля» (2015), «З рідної хати» (2016), «Проскурівський причал» (2019). Разом з тим розвивалася прозова творчість у руслі художньої документалістики (повісті «Сорокодуби» (1994), «За сонячний промінь тримаючись» (2005), «Живи – як сад» (2007), «Кунча, ХХІ» (2012), «Брат і сестра» (2013)), а також у жанрі роману («Пароль – «Проскурів» (1997), «Чорний дяк» (2000), «Провесінь в імлі» (2002), «До вежі Черленої» (2005), «Коріятовичі» (2010), «Каратель» (2015) та ін. Його твори формують національну свідомість, відображають історичну пам'ять народу, моральні орієнтири. У цілому творчість письменника позначена любов'ю до рідної землі, фольклорними мотивами, філософськими роздумами про людське буття. Про цінність творчих здобутків М. Мачківського засвідчує факт популяризації його романної творчості в українському кінематографі. Йдеться про художньо-документальний фільм за романом «Пароль – «Проскурів» та телефільм за романом «Чорний дяк» (про Ісайю Кам'янчанина).

Вивчення творчості М. Мачківського у ЗЗСО є важливою з декількох причин: літературних, виховних та патріотичних. Це, зокрема, сприяє краєзнавчій компетентності учнів, розвитку їхніх естетичних смаків, критичного мислення та патріотичного виховання. Микола Мачківський – один із тих письменників, чия творчість глибоко вкорінена у національний ґрунт. Його твори пронизані любов'ю до України, рідного Поділля, історії, культури,

природи й духовності. Через вивчення його доробку учні краще розумітимуть українську ідентичність, усвідомлюватимуть зв'язок між людиною і рідною землею, відчуватимуть повагу до народної пам'яті та культурних традицій.

Отже, дослідження методики вивчення художньої творчості М. Мачківського в закладах загальної середньої освіти, яка є ще недостатньо розробленою на загальнонаціональному рівні, проте набуває актуальності в контексті вивчення регіональної літератури, сучасного українського літературного процесу та виховання національної ідентичності.

Мета магістерської роботи – проаналізувати художню спадщину М. Мачківського в контексті української регіональної літератури та обґрунтувати ефективні методичні засади, форми й прийоми її вивчення в закладах загальної середньої освіти. На основі життєвого і творчого шляху письменника, зокрема особливостей його художнього стилю, тематики, жанрової палітри у контексті вивчення у ЗЗСО простежимо багатогранність творчих здобутків М. Мачківського.

Для реалізації мети потрібно виконати такі **завдання**:

- Здійснити огляд літературно-критичних матеріалів про творчість Миколи Мачківського;
- Охарактеризувати провідні теми, жанрові особливості, стилістичні риси його художніх творів;
- Проаналізувати чинні навчальні програми щодо можливостей вивчення творчості письменника;
- Розробити систему уроків, позакласних заходів та методичний інструментарій для вивчення його спадщини;
- Оцінити ефективність запропонованих методів шляхом апробації у навчальному процесі;
- Розвивати вміння інтерпретувати художній текст, характеризувати образи, порівнювати тексти.

Об'єкт дослідження: літературно-критичні матеріали про життя і творчість М. Мачківського та його художні твори.

Предметом дослідження є методичні засади, форми, методи та прийоми вивчення художньої творчості Миколи Мачківського у шкільному курсі української літератури як засобу формування читацької, культурної та національно-громадянської компетентностей учнів.

Методи дослідження: Для розкриття теми магістерського дослідження застосовано теоретичні методи (аналіз і синтез науково-методичної літератури з української літератури та краєзнавства; інтерпретація художніх текстів Миколи Мачківського з погляду методики літературного аналізу; біографічний, описовий, бібліографічний) та практичні (розроблення уроків, сценаріїв, дидактичних матеріалів; організація краєзнавчих і читацьких проєктів; апробація та удосконалення методичних підходів у навчальній практиці).

Теоретико-методологічну основу магістерської роботи складають наукові праці з методики викладання української літератури (Наталії Грицак, Олени Ісаєвої, Антона Лісовського, Станіслава Пультера, Бориса Степанишина, Ганни Токмань, Таміли Яценко), а також сучасні концепції національного виховання і краєзнавчого компонента в освіті.

Наукова новизна: Уперше систематизовано та методично осмислено художню спадщину Миколи Мачківського як об'єкт шкільного літературного аналізу. Зокрема обґрунтовано доцільність введення творів письменника до варіативного та позакласного компонентів літературної освіти в ЗЗСО. А також розроблено систему методичних прийомів, що сприяють формуванню в учнів читацької активності, емоційно-ціннісного ставлення до мистецької спадщини Поділля.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблена та апробована методична модель вивчення творчості Миколи Мачківського може бути безпосередньо використана в освітньому процесі ЗЗСО. Запропоновані конспекти уроків, тематичні завдання, позакласні заходи, рекомендації до інтеграції творів письменника в навчальну програму сприяють:

- активізації пізнавальної діяльності учнів, формуванню читацької, емоційно-ціннісної та культурної компетентностей;

- посиленню краєзнавчого компонента у вивченні української літератури;
- збагаченню педагогічного досвіду вчителів-словесників новими ефективними прийомами літературного аналізу.

Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями під час підготовки та проведення уроків української літератури, факультативних курсів, виховних заходів, методичних семінарів, а також у процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури, що налічує 87 джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 84 сторінки.

РОЗДІЛ І.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ МАЧКІВСЬКОГО

1.1. Літературознавчий аспект вивчення біографії М. Мачківського у ЗЗСО

Глибоке та досконале вивчення біографії письменника неможливе без врахування науково-критичної літератури, присвяченої життю і творчості М. Мачківського. Щоправда, у сучасному літературознавстві творчість М. Мачківського достатньо науково не осмислена. Лише спорадично, в окремих статтях, рецензіях, передмовах до книг письменника подано аналіз його творчого доробку. Доцільно у цьому контексті орієнтуватися на публікації Миколи Ткачука, Віталія Мацька, Анатолія Мойсієнка, Петра Пребийноса, Олександра Коротняна, Мар'яна Красуцького, Валентини Сидоренко та ін.

Варто врахувати, що вивчення біографії М. Мачківського у шкільному курсі української літератури не має зводитися до переказу життєпису. Біографія в цьому випадку – ключ до глибшого, текстоцентричного прочитання, яке формує емоційний, аналітичний і духовний зв'язок учнів із письменником та його художнім світом.

Незадовго перед кончиною письменника побачила світ остання книга М. Мачківського «Древо триєдине» (2020) – мемуарний твір, своєрідний роман-нероман, що поєднує спогади, літературні нотатки та особисті історії про митців і творчі події. Саме ця книга є надійним джерелом інформації про життя письменника, його творче спілкування з багатьма українськими літераторами, де окремо розповідається про славу когорту шістдесятників: Бориса Олійника, Івана Драча, Миколу Вінграновського, Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Володимира Дрозда, Михайла Ткача та ін., роздуми над прочитаними книгами, окремі публікації про творчість письменників на сторінках періодичних видань, інтерв'ю та листи. Це видання розширює уявлення про розвиток літературного процесу в Україні у другій половині XX – першій половині XXI століття, тому уміщений матеріал може використовуватися на уроках української літератури. У роздумах на появу книги «Древо триєдине» український письменник та

заслужений журналіст України М. Красуцький акцентував увагу на її значущості, глибокому фактажі: «Особливу цікавість викликають розділи «Чужа криниця», «...А це – буремний спогад мами», «Скупі на похвалу п'ятдесяті», «Весняна колобродила пора», де йдеться про дитинство і юність сільського хлопчини, який поставив собі за мету вибитися з безпросвітних злиднів, прагне будь-що домогтись свого. Він мріє стати поетом, словом зігрівати понівечені, загрубілі за війну і важке повоєння людські душі. Нелегко, ой нелегко було цього домогтися! На це потрібні воля, наполегливість і невтомна праця, ненастанна, до самозабуття.[...]Так, на сторінках книги поряд з розповідями про сучасних літераторів – учасників літературного процесу – невеликі за обсягом, але достому оригінальні за змістом публікації про відому не лише в Україні, а й в Європі, світі Емму Андієвську («Десятитомник Емми Андієвської»), а під дещо дивним заголовком «Подзвіння першоджерела» увагу читача приверне оповідь про нашого земляка «Реабілітований Ісайя Кам'янчанин», у центрі якої історична постать XVI століття. А замальовка (чи історична розвідка?) «Там, за снігами – калина» – це вже про життя і творчість Степана Руданського. Подаються також його окремі співомовки, що є справжніми зразками народного гумору. Простежується творчий шлях сатирика, його перебування на Поділлі. Чільне місце у новому виданні подільського автора відводиться сучасному літературному процесу, його законодавцям»[25]. У методичному плані ця книга стане в нагоді для проведення уроків з української літератури чи факультативів краєзнавчого спрямування, оскільки надає матеріал для аналізу літературного середовища, імен, жанрів, культурних традицій. Заразом є джерелом для краєзнавчих проєктів, творчих завдань, есе та презентацій про творчість М. Мачківського і його покоління.

Автобіографічні матеріали, вміщені у книзі «Древо триєдине», символічна назва якої засвідчує єдність поколінь (дід, батько, син; минуле, сучасне, майбутнє), дозволяють якнайкраще реконструювати життєвий і творчий шлях М. Мачківського. Вище згадувані розділи – «Чужа криниця», «...А це – буремний спогад мами», «Скупі на похвалу п'ятдесяті», «Весняна

колобродила пора» відображають особисті спогади автора про дитинство в селі Хоросток на Поділлі, повоєнне життя, тяжкі умови, втрати через війну та гіркі будні мирного часу. Особливу роль відіграє символ криниці – джерела життя, чистоти, пам'яті та духовності. Автор підкреслює значення рідної землі, сімейної пам'яті та духовних джерел, що живлять людину впродовж життя. М. Мачківський утверджує думку про те, що навіть у важкі часи доброта, взаємодопомога й духовні цінності залишаються незмінними.

У розділі «Чужа криниця» виокремлюємо такі проблеми: історичної пам'яті (війна та репресії залишають глибокі шрами в родинях); дитинства в тяжкі часи (бідність, нестача їжі, одягу, води); духовних джерел (криниця як символ рідної домівки, традицій, віри); сімейних цінностей (зв'язок поколінь (дід, батько, мати, син)) тощо. Про своє босоноге дитинство та навколишню бідність автор зазначає: «Уже до школи пішов. Бідна, нещасна та школа була! Ні книжки, ні зошита, ні ручки! Чорнило – з бузини. Замість школярської сумки – полотняна торбина. Взутися – ні в що! Мама несе мене, босого, до школи. А скінчаться уроки – я жду її в коридорі, щоб вона закутала мої босі ноження в теплу хустину, взяла на плечі...» [38, с. 8–9]. Проте це не заважало талановитому хлопчикові здобувати знання, бо справжнє прагнення до науки не залежить від матеріальних умов. Скромна, навіть убога школа ставала для нього світом відкриттів, де кожне слово вчителя, кожна прочитана сторінка чи почута історія відкривали нові горизонти. Саморобне чорнило з бузини і полотняна торбина були лише зовнішніми ознаками часу, тоді як внутрішня жага пізнання перетворювала ці труднощі на символи наполегливості та незламності. У таких умовах формувалася не лише грамотність, а й характер – стійкий, цілеспрямований, здатний долати перешкоди й цінувати кожен здобуту крупинку знань.

Дитячий досвід М. Мачківського став потужним джерелом його майбутньої творчості. Нестача матеріальних благ і випробування, пережиті в ранньому віці, виховали в ньому глибоку чутливість до чужого болю, вміння помічати велич звичайної людини. У прозі письменника, зокрема в творах «Каратель», «Древо триєдине», простежується цей життєвий досвід: образи

дітей, позбавлених достатку, але сповнених духовної сили, нагадують самого автора. Таким чином, повоєнна школа стала не лише місцем здобуття освіти, а й своєрідною кузнею характеру та моральних орієнтирів, які пізніше знайшли відображення в його художньому слові. Це може слугувати важливим уроком і орієнтиром для сучасних школярів, які, так само як і колись М. Мачківський, змушені дорослішати в умовах війни. Однак теперішні діти, попри складні обставини, мають значно ширший доступ до освітніх ресурсів і можливостей – від сучасних підручників і цифрових технологій до дистанційного навчання та підтримки освітніх спільнот. Приклад дитинства письменника показує, що навіть у найважчих умовах наполегливість, любов до знань і внутрішня сила допомагають досягати мети. Сучасне покоління, озброєне ще й технічними інструментами, має змогу не лише долати труднощі, а й відкривати для себе нові горизонти, надихаючись досвідом попередників.

Творчість М. Мачківського, зокрема автобіографічні фрагменти, має значний виховний потенціал для сучасних школярів. Приклад його дитинства в умовах повоєнної скрути, поєднаний із прагненням до знань, виховує у здобувачів освіти наполегливість, працелюбність і цінування здобутків цивілізації. Для дітей, які нині переживають воєнні реалії, життєвий досвід письменника може стати моральним орієнтиром: він доводить, що внутрішня сила, підтримка родини та освіта залишаються незмінними цінностями незалежно від часу й обставин.

Із розділу «Весняна колобродила пора, або молодий гомін шістдесятих» дізнаємося про життєві університети М. Мачківського та його входження у літературне середовище. Згадує письменник, як навчався заочно в Кам'янець-Подільському сільськогосподарському технікумі, а паралельно працював кочегаром на місцевому новозбудованому цукровому заводі, відвідував творчу студію при міській газеті «Прапор Жовтня» (нині – «Край Кам'янецький»), своє знайомство з українським байкарем М. Годованцем та його вердикт на першій зустрічі. «З ваших проб пера видно, що ви людина здібна, – зауважив Микита Годованець. – Але забуваєте, що процес удосконалення не має кінця. Чим більше над віршем працюєш, тим ліпше виходить. Ви ж навіть у «Словник

наголосів» не заглядаєте. Тому подекуди слова наголошуєте неправильно. Скажімо, слово «дуби» має два наголоси – на першому складі і на другому. Залежно від того, що мається на увазі. Ви ж користуєтеся тільки одним наголосом – тим, що в кінці... Сказав Микита Павлович і про інші недоліки – про кучеряві метафори, неточні епітети. Поезії, мовив, нема без образного слова, але образи мають бути свіжими, виразними, оригінальними. Це дається наполегливою працею над віршованим рядком...» [38, с. 53], – після прослуховування поезій М. Мачківського підкреслив М. Годованець. Зустріч із байкарем стала для молодого автора важливим уроком: справжня майстерність поета полягає в постійному самовдосконаленні, уважному ставленні до мови, точному наголошуванні слів і доборі оригінальних образів. Поезія вимагає не лише таланту, а й копіткої, систематичної праці над кожним рядком.

Такий досвід М. Мачківського може стати особливо корисним для школярів, які виявляють схильність до літературної творчості. Усвідомлення того, що навіть визнані митці пройшли шлях наполегливого вдосконалення, мотивує молодь працювати над словом, уникати мовних і стилістичних помилок, шукати власний, оригінальний спосіб вираження думок. Приклад Мачківського вчить, що творчий успіх ґрунтується не лише на натхненні, а й на дисципліні, критичному ставленні до власного тексту та готовності навчатися у досвідченіших майстрів слова.

Під час вивчення творчості М. Мачківського доцільно використати епізод його зустрічі з Микитою Годованцем як приклад цінності постійного самовдосконалення у творчій діяльності. Учням, які мають схильність до поезії або прози, варто запропонувати творче завдання: написати власний короткий твір і спробувати самотійно його відредагувати, врахувавши поради, що звучали у діалозі з Годованцем (увага до наголосу, точності слова, свіжості образу). Такий підхід розвиває критичне ставлення до власного тексту, культуру мовлення та розуміння того, що літературний процес – це поєднання таланту й наполегливої праці над собою.

Окрім М. Годованця, М. Мачківський у цьому розділі згадує цілу плеяду імен, що заявили про себе на літературній ниві Поділля. Автор ділиться

спогадами, як відкрив для себе творчість М. Вінграновського, І. Драча та ін.: «Таким чином українське шістдесятництво в особі його родоначальника Миколи Вінграновського осінило і Кам'янець-Подільський. І вже ми намагалися писати не так, як учора, а так, як треба нині...»[38, с. 69], – стверджував М. Мачківський. Тут він вмістив і згадки про себе у записах письменника і журналіста, автора талановитих збірок поезій, декількох романів і повістей, низки публіцистичних матеріалів О. Пільонова, який у своїй книзі про М. Мачківського писав: «...Микола Мачківський. На засіданнях літературного об'єднання він щоразу сидів зосереджений і напружений. Зосереджений зрозуміло чого: уважно слухав. А напружений...Напружений тому, що боявся пропустити бодай якесь слово, адже у нього з дитинства були проблеми зі слухом. А от коли виходили на вулицю!..І коли можна було щось перепитати, уточнити!..Тоді Микола був не просто говіркий, а й деколи прямо-таки гарячий. [...] Через 10 років [...] Микола видав свою першу книжку.Зараз, як і в Анатолія Ненцінського, їх у нього ціла низка. А тоді була перша. Називалася вона «В житах». І коли я придбав її, захотілося написати на неї свій відгук. Я написав. Надіслав у декілька редакцій, починаючи з «Літературної України». Однак цей відгук, як і багато чого іншого, не було надруковано. Відмова, як завжди, була прозаїчно проста: хто такий, мовляв, Микола Мачківський? Пиши, шановний, про більш відомих авторів. Як же тільки шкодили такі відмови тим, хто лише спинався на літературні ноги, як тільки шкодили...» [38, с. 74–75].У спогадах О. Пільонова постає образ Миколи Мачківського як уважного, зосередженого й наполегливого учасника літературного об'єднання, який, попри проблеми зі слухом, прагнув глибоко засвоїти почуте. Його перші літературні кроки супроводжувалися труднощами та недовірою видавців, однак саме завдяки наполегливості він зумів видати свою першу книжку «В житах», а згодом і цілу низку творів. Цей приклад у шкільному контексті може стати мотиваційним орієнтиром для учнів, показуючи, що перешкоди не повинні зупиняти творчі прагнення, а віра в себе й наполеглива праця здатні привести до успіху. Отже, для школярів це приклад

того, що труднощі – не привід зупинятися, а стимул працювати над собою й шукати можливості реалізувати свій творчий потенціал.

У розділі «Скупі на похвали п'ятдесяти...» М. Мачківський розповідає про творче літературне життя на Поділлі у післясталінську епоху.

Під час підготовки до факультативного уроку з української літератури на тему вивчення життя і творчості М. Мачківського, вчитель може скористатися науково-довідковою літературою, зокрема статтею В. Мацька в «Енциклопедії Сучасної України», що містить біографію, творчі віхи, жанрово-тематичні особливості творчості письменника, а також опис його діяльності як поета, прозаїка та редактора. Крім того, слід зазначити, що у цьому енциклопедичному виданні вміщено шість матеріалів за підписом М. Мачківського. Це, зокрема, статті про подільських письменників Миколу Клеца, Наталію Кашук, Броніслава Грищука, Аполлінарія Мацевича, обласні газети «Подільські вісті» та «Подільська панорама».

Щодо літературно-критичних матеріалів, більше про творчість М. Мачківського можна дізнатися з передмови Олесі Логвиненко до збірки «З рідної хати: вибрані поезії» (Хмельницький, 2016), де висвітлено особливості поетичної емоційності та людяності автора. Або вартий уваги аналіз художньо-стильових особливостей поезії М. Мачківського на прикладі книг «Монолог тиші» (2006) та «А трава – як любов!..» (2010) доцента кафедри історії української літератури та компаративістики Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка І. Прокоф'єва, який підкреслив, що «Вони задемонстрували подальше углиблення поета в художнє осягнення буття української нації, її історії, намагання вийти на шлях духовного розвою. Автор пильно вдивляється у “броди пам'яті” народної, простежує зміни у психології сучасника, утверджує добротворчі начала в людині» [67]. Дослідник вказує на соціальні проблеми, які поетично опрацьовує М. Мачківський, відгомін теми Другої світової війни, позаяк «багатьом з цих творів властива масштабність художнього мислення, опуклість, зримість картин, створених поетовою уявою, природність і змістова місткість поетичного узагальнення» [67]. Розкриваючи зміст поезії та деталізуючи на її художніх особливостях, І. Прокоф'єв

підкреслив, що М. Мачківський «не блукає второваними поетичними стежками. Він – шукач. Шукач нових образних ходів, нового змісту. А віднаходження його в найбуденніших, найнепримітніших реаліях – одна з найприкметніших ознак творчої манери цього письменника. Неодномірність поезики, багатозначність мікро- і макрообразу знайшли широкий вияв ще в попередніх книгах – “Зав'язь доброти”, “Осіння радість”, “Розімкнуте коло”, “Далечінь»» [67]. Проаналізовані дослідником книги, дозволяють краще пізнати поетичний світ М. Мачківського, розкрити його духовний потенціал, віднайти те особливе, що вирізняє його творчу манеру, засвідчує цілковиту оригінальність. На прикладі вірша «Базарчик» І. Прокоф'єв розкриває інтонаційну мелодику авторської поезії, її образний світ, поетичну ритміку, філософські мотиви, з метафоричним розкриттям буття сучасної «маленької людини» тощо.

Окремі штрихи до портрета письменника втілено у нарисі «Голубко сизокрила» у збірці В. Горбатюка «Птиці над нами» (Кам'янець-Подільський, 2016), у якому образ М. Мачківського подано через призму художнього сприйняття його творчості та літературного середовища Поділля. Через образ голубки, який є символічним у життєвій долі М. Мачківського, В. Горбатюк звертає увагу на внутрішній світ письменника, його ніжно-трепетне ставлення до живої природи. Любов до голубів не випадкова у М. Мачківського, яка прокладає нитку з дитинства. Ще дід письменника – Ясь Мачківський «кохався у цій птиці», вирощуючи їх у себе на подвір'ї. Саме вони врятували родину у голодний 1933-й рік. Переживши голодомор, сини Яся Мачківського – Микола та Антон не змогли врятуватися від війни. Син Микола загинув, а Антон, батько письменника, – був замучений німцями у концтаборі. «Чи з'явився б на світ він, Микола Мачківський, якби не голуби діда Яся? Ні, не реклося йому життя. Та як же пройде мимо цієї птахи, якою колись, у жорстокий час, дід пожертвував заради життя дітей всього роду свого? У вічному боргу перед голубиним племенем він, поет Микола Мачківський, у вічній спокуті. І в замилюванні, в радості від птахів оцих»[9, с.169], – розповідає у своєму нарисі В. Горбатюк. Тому опікування голубами стало для М. Мачківського обов'язком і сенсом, а ще порятунком життя. Бо саме голубка одного разу затримала його

по дорозі до книгарні, в яку, за хвилину до того, як там мав з'явитися М. Мачківський, на повній швидкості в'їхав грузовик. Все це відбувалося на очах письменника і тоді він зрозумів, чого сизокрилий птах не квапився його відпускати, а примусив пропустити тролейбус до місця призначення. Дивна і символічна історія, що вчить помічати навколо себе дрібні, на перший погляд, але значущі знаки долі, уважніше ставитися до світу природи і його мешканців. Ця подія стала для М. Мачківського підтвердженням того, що між людиною й довкіллям існує глибинний зв'язок, а гармонія з ним може зберегти не лише душевний спокій, а й життя. Відтоді голуб у його творчості постає символом добра, миру, вдячності та оберега, а турбота про цих птахів набуває глибшого духовного сенсу.

У цьому зв'язку варто наголосити, що до образу голубки М. Мачківський звертається ще у поемі «Голос доброї людини» (1988), де в авторській передмові, так би мовити, пояснювальному ліричному вступові, зазначається: «Голубка зомліла з голоду, безсило припала до асфальту. Молодик з ріденькою борідкою, в імпортних джинсах бридливо шпурнув її ногою...

І тоді нахилився над птахою Він.Підніс до дзьобика крихти хліба. Голубка відкрила очі...Не відаю, хто ота Людина.Ім'я її, по-батькові, прізвище, професія, місце проживання – усе те відходить на другий план.На першому – вчинок.Гадаю, то міг бути мій ліричний герой, то Його вчинок!» [39, с. 130]. Уривок з поеми «Голос доброї людини» демонструє ключову для творчості М. Мачківського ідею: справжню цінність людини визначають не слова чи зовнішні ознаки, а конкретні добрі вчинки. Образ голубки стає символом беззахисності, а постать невідомого чоловіка – уособленням милосердя й моральної краси. Для шкільного вивчення цей епізод важливий тим, що він формує у школярів морально-етичні орієнтири: вчить бачити цінність у чуйності, співчутті й готовності допомогти. У такий спосіб, через художній образ М. Мачківський утверджує ідею, що доброта й уважність до ближнього – це риси, які варто плекати з дитинства.

У збірці «Лугова незабудка» (2001), в якій вміщена поема «Голос доброї людини», привертає увагу передмова поета Б. Степанюка під такою ж назвою

за його ж визначенням це «одна з кращих поем» у творчому доробку письменника. Вступне слово Б. Степанюка містить чимало важливих і цікавих свідчень про автора та його творчість. Крізь призму власного знайомства Б. Степанюк розкриває особливості творчого таланту М. Мачківського, його внесок у розвиток українського письменства. Простежуючи, що спонукало взятися М. Мачківського за написання прози, Б. Степанюк підкреслив, що саме робота з архівами в музеї «Літературна Хмельниччина» стала тим імпульсом до створення цікавих книг – художньо-документальної повісті про життя українського поета Володимира Булаєнка «Сорокодуби», романів «Пароль – «Проскурів» (про антифашистське підпілля) та «Чорний дяк» (про подільських просвітителів Ісайю Кам'янчанина та Герасима Смотрицького): «І читається його проза добре, зацікавлює ще не освоєним історичною наукою матеріалом» [39, с. 7], – підкреслено у передмові. Мовлячи про поетичну творчість М. Мачківського, Б. Степанюк високо оцінює його поетичний талант, вказує на притаманні риси – глибоку ліричність, щирість вислову, тісний зв'язок з рідною землею, багатство народної мови та вміння через прості образи передати складні духовні переживання. «А вірші? І їм притаманні задушевність, схвильованість, та природна, несилована інтонація, коли вірш: це автору болить те, про що він пише, відбувалося насправді. [...] У кожному поетичному рядку, у кожній строфі цитованого та багатьом інших віршів цього неголосного, але помітного в ключі подільських літераторів поета – заземлена предметність, випрозорена, іноді досить густа образність, що свідчить про глибокі знання, спостережливість, поєднані з непідробними переживаннями, повсякденною працею над словом. Тому в кращих віршах автора-подолянина мовлене закарбовано предметно і зримо, любовно і щиро. Просвітлюють поезію Миколи Мачківського і мотиви гуманності, доброти, вдячності, схиляння перед людським благородством, тривога за завтрашній день планети, довколишньої природи» [39, с. 8], – слушно зазначає Б. Степанюк. Оцінка автора передмови підтверджує, що поетична творчість М. Мачківського має значний естетичний і виховний потенціал. Її характерними рисами є щирість почуттів, образність, глибокий зв'язок із народними традиціями та природою Поділля. Саме ці

особливості роблять його поезію цінною для вивчення у школі, адже вона близька й зрозуміла учням і водночас формує в них любов до рідної культури та мови.

Рецензії та листи шанувальників, наприклад, від випускниці Чернівецького університету Ольги Кушнір, Володимира Базилевського, які вказують на «мудру простоту» поезії М. Мачківського, вплив його прозових і віршованих творів на сучасників і критиків, – все це є цінним матеріалом для формування в учнів розуміння ролі письменника в національній літературі, а також прикладом того, як сучасники сприймають і оцінюють його творчість. Такий досвід може бути ефективно використаний у школі як мотиваційний та аналітичний ресурс.

Опрацьовуючи літературно-критичні матеріали, учні вчаться аналізувати художній твір глибше і системніше, звертаючи увагу не лише на сюжет, а й на стиль, символіку, жанрову специфіку, а також формулювати власну думку, співвідносити її з критичними оцінками, розвивати навички аргументації. Разом з тим розпізнавати різні інтерпретації одного й того ж твору, що формує їхнє критичне мислення. Орієнтиром може стати алгоритм роботи над літературно-критичними матеріалами, поданий у навчально-методичному посібнику Любові Башманівської «Методика навчання української літератури: від теорії до практики» (2024): «Методисти пропонують такі етапи роботи зі статтею: інтелектуальна підготовка класу, висунення проблеми, словникова робота, читання статті із зупинками, з поверненням до складних місць для їх осмислення, занотування ключових висловлювань у змісті тексту» [1, с.128].

Розглянуті матеріали дають змогу створити цілісний літературно-критичний огляд творчості Миколи Мачківського, підкреслити його вагомий авторитет у літературі та підтвердити значущість його доробку в українському культурному просторі.

1.2. Методичні прийоми вивчення художньої творчості М. Мачківського

Вивчення художньої спадщини М. Мачківського в ЗЗСО потребує використання гнучких методичних прийомів, які дозволяють розкрити жанрове багатство та стилістичну самобутність його творів. Ці прийоми мають

поєднувати текстоцентричний підхід, елементи інтерактивної методики та принципи літературознавчого аналізу, адаптовані до вікових особливостей учнів. У процесі вивчення художньої творчості М. Мачківського у ЗЗСО доцільно використовувати методичні прийоми, орієнтовані на розвиток читацької уважності, аналітичного, естетичного та морального мислення учнів, глибшому пізнанню авторської манери письма. До таких методичних прийомів належать: «*діагностика жанру*», мета якого навчити розрізняти жанрові форми творів (учні обговорюють, як жанр впливає на стиль); «*ключове слово*»— зосередження на домінантах авторського стилю, визначення опорного слова або образу (духовність, совість, пам'ять, Україна); «*жанрове дзеркало*» (порівняння творів різних жанрів одного автора); «*мовна палітра*» (аналіз стилістичних засобів, які створюють жанрове тло); «*стилістичне зондування*» (визначити особливості авторського стилю через інтонаційно-смісловий аналіз); «*міні-експертиза*» (підсумувати розуміння жанру та стилю у формі «експертного висновку»). Працюючи з текстом і його стилістичним аналізом, можна також використати метод «*словникової шухляди*», коли учням пропонується виписати незвичні слова, авторські неологізми, діалектизми (наприклад: вишневовуста, яблуневопахуча, вогнетривців, надзелень, одновесник, трихліб), пояснити їхнє значення й роль у творі. А вдаючись до методу «*поетичної лабораторії*», можна дослідити засоби художньої виразності (епітети, метафори, звукові повтори, рими) у поетичних текстах.

Крім того, можна застосовувати інші методичні прийоми вивчення жанрово-стилістичних особливостей художньої творчості М. Мачківського, зокрема ідентифікацію художніх засобів (визначити, які стилістичні прийоми домінують у творі); контекстуальний аналіз (показати зв'язок твору з культурним, історичним контекстом); порівняння творів різних жанрів (навчити розрізняти жанри на основі стилістичних і структурних особливостей) тощо.

У контексті розгляду авторської інтонації, ритмомелодики поетичних творів можна проаналізувати вірші з позиції інтонаційного забарвлення, особливо це стосується елегійних, медитативних текстів. Та здійснити ритмічну декламацію, зокрема з урахуванням пауз, наголосів, емоційної виразності.

Вивчаючи прозову творчість М. Мачківського, використовуємо метод «жанрових окулярів». Доцільно простежити особливості художньо-документального, біографічного жанру на прикладі творчості М. Мачківського, наявність автобіографічних елементів, типових для прози письменника. Застосовуючи порівняльне читання, актуально зіставити прозу М. Мачківського з творами Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Валерія Шевчука – для поглиблення розуміння спільних та відмінних стилістичних рис української прози другої половини ХХ століття.

Важливою складовою пізнання життя і творчості письменника є дослідницька й проєктна діяльність. Тому, вивчаючи творчість М. Мачківського, учні можуть виконувати тематичні дослідження, як наприклад, «Світ природи як етична домінанта у творчості М. Мачківського», «Проблема національного коріння в поезії М. Мачківського» або творчі завдання – написання есе за мотивами твору, або від імені героя. Розвиває учнівську творчу уяву метод «дописування», коли школярі пишуть власне продовження/завершення або передісторію до прочитаного твору. Створюючи асоціативну карту стилю письменника, учні підбирають візуальні та словесні образи, що найточніше передають настрій і стиль творів письменника.

Як бачимо, застосування цілеспрямованих методичних прийомів дає змогу учням не лише глибше осмислити жанрово-стильові особливості творчості М. Мачківського, а й виховувати літературну чутливість, розвивати творче та естетичне мислення. Усе це сприяє формуванню компетентного, активного читача і патріота, що дозволяє зануритися у духовні скарби української літератури.

Поетичні твори М. Мачківського можуть стати ефективним інструментом розвитку творчих здібностей учнів. Завдяки доступній мові, яскравим образам і зрозумілим емоціям його поезія легко сприймається школярами та спонукає їх до власних творчих спроб. На уроці доцільно застосовувати такі прийоми, як творче переосмислення віршів (написання продовження, переспіву, відгуку), порівняння образів з власними життєвими враженнями, створення ілюстрацій

або мініатюр за мотивами поезії. Це сприяє розвитку мовлення, художнього смаку та креативності учнів.

Висновки до 1 розділу.

Аналіз науково-методичних підходів до вивчення життя і творчості Миколи Мачківського у ЗЗСО засвідчує, що постать письменника має значний освітній та виховний потенціал. Біографія митця, розглянута з літературознавчого погляду, дозволяє не лише ознайомити учнів із основними віхами його життя, а й продемонструвати, як особисті події, середовище Поділля та вплив родини формували його світогляд.

Вивчення жанрово-стилістичних особливостей творчості М. Мачківського вимагає застосування методичних прийомів, які поєднують аналітичну роботу з текстами та розвиток творчих здібностей школярів. Залучення учнів до аналізу образної системи, мотивів, тематики, поетичних засобів у поєднанні з творчими завданнями сприяє формуванню літературного смаку, розвитку мовлення та критичного мислення.

У такий спосіб, науково-методичні рекомендації щодо вивчення життя і творчості письменника забезпечують цілісне поєднання пізнавального й виховного аспектів, поглиблюють інтерес до української літератури та сприяють усвідомленню її цінності як складової культурної спадщини.

Біографічний матеріал варто подавати крізь призму впливу особистих подій на художній світ автора, а жанрово-стилістичні особливості його творів – через інтерактивні прийоми, що активізують учнівське сприйняття. Такий підхід не лише формує знання про письменника, а й розвиває емоційний та естетичний досвід школярів.

РОЗДІЛ II.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ МАЧКІВСЬКОГО У ЗЗСО

2.1. Підбір творів для вивчення у ЗЗСО та розробки уроків

2.1.1. Поезія

У цьому підрозділі розглянемо окремі поетичні твори, які доцільно вивчати на уроках позакласного читання. Особлива увага звертається на ті художні тексти, в яких яскраво виражений патріотичний мотив, духовні та моральні орієнтири, проблеми історичної пам'яті тощо.

Звертаючись до жанру поезії у творчості М. Мачківського, можемо запропонувати чимало цікавих тем, наприклад:

1. Образ України в поезії М. Мачківського.
2. Поетичний світ Миколи Мачківського: образи рідної землі й духовні цінності.
3. Поділля в поезії М. Мачківського: пейзажі, символи, духовність рідного краю.
4. Людяність і доброта як моральні орієнтири у поетичних творах М. Мачківського.
5. Птахи у поезії письменника: голубка як символ любові, миру та добрих вчинків.
6. Любов до рідного слова у поезії М. Мачківського.
7. Ліричний герой М. Мачківського: духовний зв'язок з природою і людьми.
8. Поетика доброти: моральні уроки з поезії М. Мачківського для сучасної молоді.
9. Діалог поколінь: традиції, пам'ять і вдячність у віршах письменника.

Беручи до уваги конкретні поетичні твори М. Мачківського й зважаючи на запропоновані теми, доцільно використати вірші про Україну із збірки «Лугова незабудка» (2001): «Про що та сопілочка грає?» та «Ще вони колишуть Україну...». Ці вірші пронизані любов'ю до рідної землі та водночас є свідченням авторського болю за її долю та багатовікове страждання життя.

Поезія «Про що та сопілочка грає?» із розділу «З віршів про Україну» пронизаний глибоким болем за долю Батьківщини та мрією про її волю. Основна тема вірша – трагічна доля України, поневоленої, зґвалтованої чужинцями, позбавленої волі. Поет змальовує картину уявної України, якою вона могла б бути, якби була вільною. Ідея вірша полягає в усвідомленні цінності свободи, яку в Україні століттями забирали. Автор підкреслює, що воля – це ключ до розквіту народу й держави. Висловлюється туга за Україною, яка могла б бути «раєм», але стала жертвою чужинських зазіхань. Примітно, вірш побудований на умовному способі (форма «якби»), який створює ефект болісного роздуму, жалю та втрати.

Звертаючи увагу на художні засоби, мовне оформлення цього твору, варто виокремити:

- Повтори: «Якби тебе...», що створює ритм і підсилює драматизм («Якби тебе не розгрібали, / Якби тебе не розтягали...» [39, с. 86]).
- Метафори: «чужа ненажерлива галич» – втілення ворога, що знищує країну; образ хижака, який нависає над державою.
- Антитеза: Україна як рай (і знову тут умовний спосіб «була б ти раєм»), проте реальність зовсім інша – віковичне поневолення.
- Уособлення: «якби над степами не кружляла» – степи як жива істота, що потерпає від ворогів.

Промовистим є перший рядок у цьому вірші, в якому звучить запитання: «Про що та сопілочка грає?» й далі простежується умовне звертання до України. Сопілка – це традиційний український народний інструмент, тісно пов'язаний із культурою українців, пастушим побутом, природою. Сопілка тут виступає символом української душі й народу. Її звук – простий, щемливий, чистий, як і душа українця. Через сопілку народ висловлював свої емоції, тугу, любов, журбу. Персоніфікований образ сопілки уособлює голос самої України, яка промовляє крізь століття. Її пісня – це пісня болю, несправедливості, пригнічення. Разом з тим сопілка асоціюється з чимось мирним, ліричним, світлим, але тут вона звучить у контексті поневолення та страждання. Цей контраст ще більше підсилює

трагізм: ніжний інструмент співає про тяжке – це естетика болю через красу. Загалом образ сопілки часто фігурує в українській поезії як символ національної ідентичності, її можна зустріти в творах Тараса Шевченка, Лесі Українки, Павла Тичини тощо. Автор цього вірша продовжує цю традицію, звертаючись до національного архетипу.

Отже, звернення до сопілки на початку вірша – це поетичне запитання до самої сутності української душі: що вона пережила, що вона хоче сказати? Цей образ створює емоційне тло, яке готує читача до подальших гірких роздумів про долю України. У цілому, вірш є риторичним монологом, зверненим до України. Це ліричне роздумування, в якому автор через низку умовних речень змальовує втрачений потенціал.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що цей вірш є виразною патріотичною медитацією, сповненої туги та любові до України. Автор наголошує на важливості свободи та засуджує історичну несправедливість. Він не лише висловлює біль, а й підкреслює незнищенну надію, що воля таки настане. Тому символічною рисою є і датування вірша– 1991 – рік відновлення незалежності України.

Продовження цієї теми простежується в іншому вірші М. Мачківського «Ще вони колишуть Україну...» (1992). У цій поезії відображено образ України, яку намагаються поневолити «чужинці» – політичні сили та держави, що прагнуть позбавити її свободи. Ліричний герой викриває облудну турботу й «опіку» цих загарбників, які під маскою «піклування» намагаються втримати країну в ярмі. Водночас звучить заклик до України триматися, вистояти й не піддатися на спокуси чи загрози: «Бачиш, Україно, попечитель / Віднайшовся –блима у твій бік,/ Щоб тебе від волі відлучити – /Відтепер уярмити навек? /Їх, твоїх гнобителів,премного– / З різних витикаються столиць /Стій же, Україно!Від одного / Та до другого чужинця не хились» [39, с. 87]. У творі засуджується будь-яка форма колоніальної політики та спроб підкорення України. Разом з тим утверджується ідея національної гідності й заклик до стійкості та віра в духовну силу народу й надія на Божу допомогу в боротьбі за свободу.

Щодо художніх засобів вірша, виокремлюємо образи та символи:

Україна – персоніфікована, змальована як дитя, яке хочуть «колисати» (заспокоїти, приспати), а насправді підкорити («Ще вони колишуть Україну – /Сподіваються таки її приспати! /Ще вони обчухрану раїну /Пробують узяти ув обхват. /Ще вони колишуть без аркана, /Не шкодують нянечки перин, / Тільки б не пручавсь/ Тарасів Канів,/ Слухався Богданів Чигирин!» [39, с. 87].

Чужинці-гнобителі– символ сил, що намагаються позбавити волі.

Щит – образ захисту, сили опору («Мо, саме оддасться їм задаром, / Мо, опустить нерішуче щит?» [39, с. 87].

Підсилюють яскраве поетичне звучання у вірші епітети («обчухрана раїна» (образ знівеченої, але не зламаної країни), «ненаситні смоктуни» (виразне негативне забарвлення загарбників); метафори та уособлення («колишуть Україну», «попечитель віднайшовся», «від волі відлучити» – надання абстрактним діям людських рис); контраст і антитеза (показ зовнішньої «опіки» (ніжність, перини) протиставляється реальним намірам (ярмо, підкорення); повтор («ще вони» – підкреслює тривалість і систематичність спроб поневолення.

Загалом лексика твору насичена емоційно-оцінними словами, розмовними елементами («мо», «таки») – створює ефект прямої, живої мови.

Отже, вірш «Ще вони колишуть Україну...» (1992) М. Мачківського – це гостра громадянська поезія, де автор закликає Україну вистояти перед обличчям підступних ворогів. Головна думка твору – стійкість і духовна єдність здатні зберегти свободу, незважаючи на зовнішній тиск.

Розглядаючи тему рідної землі і природи в поезії М. Мачківського, актуальною в усі часові проміжки, як тільки людина почала втручатися у закони природи, особливо в умовах сьогодення, є поезія «Невлад з Природою, невлад...» (1968), що має глибоко філософську та екологічну спрямованість. Цей вірш є пересторогою людству, що втрачає зв'язок із Природою, й через це наближається до самознищення. Загалом вірш «Невлад з Природою, невлад...» (1968) охоплює декілька проблемних тем,

які спонукають замислитися: конфлікт людини з природою, екологічна криза, занепад духовності, цивілізаційна загроза. Ідея полягає в тому, що людство, втративши гармонію з природою, прирікає себе на загибель. Природа не вибачає насильства: вона відповідає стихіями – землетрусами, градом, люттю стихій, що спостерігаємо нині як в Україні, так і світі. Поет попереджає: не підкориш природу – буде кара, а «зяючі печери» – це метафора повернення до первісного, дикого стану – тобто відкат цивілізації назад.

Автор привертає увагу до проблеми людської зарозумілості і технократичного панування над природою, забруднення довкілля(згадується смог, нестача прісної води), деградація людських цінностей та екологічного саморуйнування цивілізації: «Невлад з Природою, невлад – /Усупереч, а не у ногу: /Най начувається од смогу, / Най вимирає без рулад! /Їй, обезсиленій, віднині / Не сотворити – і не жди! –/ Не те що кращої людини,/ Але й питимої води. / Їй тільки існувати нерадо./ І тільки гнів свій виражать/ То землетрусами, то градом, /То іншим ревиськом,на жаль»[39, с. 75].

У цьому вірші образна система охоплює:

- ✓ образ природи– не романтизований, а розлючений, караючий образ, який відповідає на людське зневажання;
- ✓ образ людини– не гармонійний співіснуючий елемент, а руйнівник;
- ✓ смог, землетруси, град, ревисько– метафори гніву природи;
- ✓ зяючі печери – образ регресу, повернення в доцивілізаційний період.

Емоційне звучання твору підсилюють художні засоби:

- ✓ повтори: «невлад», «най...» – підсилюють значущість і драматизм;
- ✓ антитеза: «не те, що кращої людини, але й питимої води» – акцент на масштабах руйнування;
- ✓ метафори («Природа, розлючена» – уособлення стихійної сили, «жене нас назад» – образне вираження вироку);
- ✓ Звукопис: алітерації та асонанси створюють тривожний ритм;
- ✓ підсилена емоційність: «ревисько», «гнів», «зяючі печери».

Актуальність цього віршав тому, що автор (ще у 1968 році!) передбачає, що відчуження людини від Природи веде до катастрофи – не тільки матеріальної, а й духовної. Він не лише засуджує, а й попереджає, намагаючись пробудити відповідальність і усвідомлення. Це виразна екологічна поезія-пророцтво, написана задовго до того, як тема зміни клімату стала глобальною.

Під час вивчення творчості М. Мачківського у ЗЗСО цей вірш спонукає до виховання духовних цінностей, оскільки ставить перед учнями питання: чи маємо ми право нищити те, що не створили? А також розвиває співчуття до природи, яка уособлюється як жива істота, що карає за зневагу. Вірш вчить, що прогрес без моралі – шлях до самознищення.

Текст ідеально підходить для міжпредметного зв'язку з біологією, географією, основами здоров'я. Відповідно, можна організувати екологічні проекти, обговорення, диспути.

Крім того, ця поезія формує критичне мислення. Вірш спонукає учнів аналізувати взаємозв'язок між людською діяльністю і наслідками для планети. Вдаючись до аналізу цього твору, можна розглянути такі дискусійні питання: «Чи Природа справді карає?», «Що означає „жене назад до зяючих печер”?», а це формує вміння думати, а не просто читати. Отже, вивчення його в школі розвиває гуманістичні цінності, формує екологічну культуру та вчить мислити глибше й жити свідомо.

М. Мачківського як письменника завжди цікавили постаті національної історії та культури. Він не тільки у своїх прозових творах, а й в поезії звертається до тих, хто своєю творчою працею, вагомим внеском підтримав духовне небо України. У цьому ключі доцільно звернутися до віршів, присвячених видатним українцям – Мелетію Смотрицькому, Григорію Сковороді, Тарасові Шевченку. Автор дещо по-філософськи осмислює феномен цих унікальних постатей.

Зокрема вірш «Мелетій Смотрицький» (1993) насичений алюзіями, біблійними й історичними натяками, складною образністю та іронічним підтекстом. Твір побудований як монолог, звернений до певної «вона» – жінки, якій адресує промову Максим (світське ім'я Мелетія Смотрицького).

Мелетій Смотрицький (1577 – 1633) – відома постать в українській культурі – письменник, богослов і церковний діяч кінця XVI – першої третини XVII століття, який певний час був полемістом православ'я, а пізніше прийняв унію. Невипадково автор звертається до цього образу, як уродженця Поділля із села Смотрич. Його постать тут стає символом гріха, каяття, духовного зламу. Максим говорить жінці про покуту – принести свічку в клуню в різдвяну ніч, дати води породіллі. З'являється містичний мотив немовляти й смерті: породілля помре, але її дитина стане своєрідним «янголом», який на мить відкриє темряву й покаже Голгофу.

Образ Голгофи тут символізує страждання, зраду, провину та історичну вину («Палестина», «Ірод горне гарячі піски»[39, с. 96]) натякають на євангельський сюжет розп'яття й воскресіння.

Максим (Мелетій) визнає свою провину: «Свій, Максимів, одмолую гріх»[39, с. 96] і водночас розуміє, що тінь його помилки переслідуватиме («Мелетія тінь незносима»[39, с. 96]). Він радить «Будь, старчихо!.. Молись»[39, с. 96], щоб не зганьбила його пам'ять.

Фінал твору іронічний: за духовні поради й «пастирство» Максим бере мідяк і спрямовує адресатку допомогти іншому немовляті. Тут є натяк на змішання духовного й буденного, святого й грішного.

У цьому вірші порушено проблеми гріха і покути (людина, яка усвідомлює свій духовний злам і намагається спокутувати провину, але шлях покаєння не простий); зради і примирення (Мелетій як символ компромісу з владою (перехід в унію), його тінь як нагадування про втрату чистоти); святого і профанного (духовні істини переплітаються з побутом, ритуал стає майже буденною дією); пам'яті й історичної відповідальності; простежується також іронія духовенства – натяк на те, що духовні особи можуть «продавати» спасіння за мідяк, що ставить під сумнів щирість обрядів.

Ідея твору полягає в тому, щоб показати складність і суперечливість духовного шляху, де каяття переплітається з людською слабкістю, а святе – з побутовою дріб'язковістю. Автор ніби говорить: навіть великі святителі залишаються людьми, а їхня тіньова сторона стає частиною історичної пам'яті.

Акцентуючи увагу на образності твору та художніх засобах, наявні тут алюзії: Мелетій Смотрицький, Голгофа, Різдво, Палестина, воскресіння – все це вплітається у візію, яка поєднує біблійний та український історичний контекст.

Автор використовує елементи контрасту: святе (покаяння, молитва, Різдво) протиставлене гріховному, земному (мідяк, побутові дії). Підсилює загальне звучання метафоричне мовлення: «тінь незносіма» (невитравний слід провини), «Сконає гадя плазове/ У твоєму гріховному тілі»(гріх як змії)[39, с. 95].

Спостерігається антитеза в змалюванні простору: «Тут же Смотрич, а там – / Палестина»[39, с. 96], – поєднання локального українського та сакрального біблійного.

Іронія твору зосереджена у фіналі із мідяком («гріш візьми») і проханням до старчихи допомогти немовляті, що загалом створює іронічне зниження піднесеної теми.

Вивчення цього вірша у школі матиме насамперед історичний та культурний контекст. Він дозволяє познайомити учнів з Мелетієм Смотрицьким – важливою постаттю для української культури.

На прикладі образу Смотрицького можна пояснити, що діячі культури XVII ст. опинялися перед складними виборами (віра, політика, компроміси).

Це допомагає учням зрозуміти, що історичні постаті не були ідеальними «іконічними» фігурами, а живими людьми зі своїми вадами.

Крім того, він порушує актуальні для сьогодення проблеми гріха і покаяння, відповідальності перед суспільством і власним сумлінням; зради і прощення – наскрізної теми вибору, який робить людина, та його наслідків. Виокремлюється також проблема суспільної пам'яті – як суспільство пам'ятає та оцінює своїх діячів, навіть через століття.

Отже, вірш не дає готових відповідей, він іронічний і двозначний. Разом з тим учні можуть дискутувати: Смотрицький постає грішником чи жертвою обставин? Чи є його покаяння щирим? Чи варто його виправдовувати? Через іронію та складний образ ліричного героя учні вчаться бачити, що святість і моральність не існують окремо від людських вад.

Своєрідним текстом про вибір, самодостатність і моральну незалежність у складному світі виступає вірш «Сковорода» (2001) М. Мачківського. Цей вірш про Сковороду має дуже сильне виховне й філософське значення, і для школи він надзвичайно цінний. У творі автор змальовує образ Григорія Сковороди – філософа, який проповідував незалежність від матеріальних благ, духовну свободу і служіння Богові та Україні. В образі Сковороди постає не лише історична особа, а архетип духовного мудреця, який відкидає матеріальне благополуччя («...ні хатоньки, ні тварі. / Бідняк. / Чистісінький голяк! / Однак лишусь Сковородою, / В могилу ляжу тільки ним...» [39, с. 96]), бо воно не визначає сенсу життя; зберігає внутрішню свободу навіть у бідності; обирає служіння істині й добру («То в чім потуг духовних сенс? / О, не в панічному тужінні / Його шукаймо, а в служінні / В саду божественних пісень!» [39, с. 96]). Цей образ відсилає до біблійної традиції – пророків, які жили в злиднях, але залишалися «багатими духом». Суть духовності він вбачає не у страхі й паніці, а в служінні добру, любові, просвітництву. Сковорода закликає не покладатися на «тло фортечне» (фортеці, матеріальний захист), якщо забуто Бога та рідну землю. Він залишився вірним собі, не зрадив своїх ідей і не піддався «плотським» спокусам. Його духовне послання – очищення душі, повернення до моральних ідеалів, життя без жадоби.

З цього випливає ідея вірша: справжнє багатство людини – це духовність, чесність і вірність своїм переконанням; матеріальні блага та зовнішня слава не мають вартості, якщо втрачені моральні основи.

Як один із варіантів творів для вивчення у школі, вірш М. Мачківського «Сковорода» (2001) має виховний аспект й вчить цінувати духовність понад матеріальне, формує ідеал чесної людини. Простежуючи історико-культурний зв'язок, змістове наповнення цього твору знайомить із постаттю Сковороди, його філософією. Тому у час матеріальних викликів і моральної кризи його ідеї особливо важливі. Вірш має виразний філософський підтекст, насичений метафорами («ідолів чужих», «сад божественних пісень» (символ духовного світу)) та алегоріями.

До речі, алегорії в цьому вірші допомагають авторові створити багатшаровий образ Сковороди: не просто як історичної постаті, а як духовного символу – людини, яка живе за принципами чесності, свободи і вірності істині. Наприклад, *«тло фортечне»* (фортеця як символ матеріального захисту, зовнішньої сили, багатства, означає те, що матеріальні опори не врятують, якщо немає духовного фундаменту); *«храми голосні»* (храми – символ духовності, Божої присутності, моральної основи життя. Духовна опора важливіша за зовнішні форми без внутрішнього змісту); *«Бідняк. Чистісінький голяк»* (бідність як символ відмови від матеріальних спокус, духовне багатство Сковороди не залежить від матеріального статку); *«кримська орда»* та *«грішник земний»* (орда і грішник – символи зовнішніх і внутрішніх загроз; духовно стійка людина непохитна перед випробуваннями (зовнішніми ворогами та внутрішніми слабкостями); *«Невтятим... зціляю духом впалих ниць»* (зцілення духом – символ духовного наставництва, морального впливу на суспільство; справжня сила мудреця – у слові, прикладі, вихованні). Як бачимо, у вірші про Сковороду алегорій чимало, і вони працюють на розкриття глибинного сенсу – духовної свободи, відмови від матеріальних принад цього світу.

У циклі «3 віршів про Тараса Шевченка» («Окроплена воля» (2001), «Сівба» (1976–1993), «Лампада» (1992) постає образ українського пророка, його ідеї та заповіти нащадкам.

Зокрема у вірші «Окроплена воля» (2001) М. Мачківський апелює до однієї з важливих Шевченкових ідей – волі, омитої кров'ю, вибленої жертвами. У минулому її вистачало («малося доволі»), але народ, замість користуватися нею, «брів голодний, голий» – втратив нагоду скористатися плодами свободи. Воля виявляється не такою, як сподівалися: «ні хліба, ані солі, ні слова», – тобто немає достатку, гідності й правди. Воля знову потоптана ворогами, які лицемірно нібито «приносять» її нам, але насправді використовують для власних цілей. Шевченко («пророк Тарас») пробуджує народ до усвідомлення справжньої волі, відкидаючи «полудяне безволля». В образі «лестюк-поганець» імовірно постає зрадник чи політичний маніпулятор, який вже не загрожує волі: «[...] вже її не душить – / Злетів з сідла, / в

багнімертвецьки спить...» [39, с. 97], отже, він мертвий, а воля «обмита, одбита».

В образі Гори Чернечої (місце поховання Шевченка) постає символ духовного оберегу свободи, який захищає її від знищення: «Гора Чернеча, зводячи з колін, / Дає їй обереги незнищимі, / Щоб чулась, / озивалася, / як дзвін!» [39, с. 97].

Ідея вірша полягає в тому, що воля – це не подарунок ворогів і не гасло, а внутрішня цінність, виборена й очищена жертвою; її потрібно берегти, розуміти і втілювати в діях, а не зраджувати хитрим підмінам.

Автор проводить межу між справжньою свободою (яка передбачає гідність, правду, добробут) та псевдосвободою (коли «дають сокиру й ніж», тобто підштовхують до хаосу). Образ Шевченка символізує духовний контроль, щоб воля не була зведена до гасла або політичної іграшки. Їй постійно загрожують дві сили: зовнішні вороги й внутрішня байдужість народу.

Цей вірш вчить розпізнавати, що під виглядом свободи можуть ховатися чужі інтереси («дають сокиру... кладуть у руки ніж»), її потрібно берегти, плекати і наповнювати змістом. Це zarazом формує політичну і громадянську зрілість: розрізняти істинні та фальшиві обіцянки. У вірші декларується те, що потрібно не лише любити свободу, а й розуміти її зміст, бути критичними до тих, хто прикривається цим словом, і брати на себе відповідальність за її збереження.

Інший вірш з циклу про Тараса Шевченка під назвою «Сівба» (1976 – 1993) поєднує побутові деталі, образ праці на землі та символічне значення творчості й спадщини поета. Кожен рядок цього вірша розкриває глибоке розуміння поетового надбання, який виступає своєрідним сівачем, після котрого проростає добрий урожай. У рядках «Присів спочити – днина відробила / І чорний хліб ділила, як рідня» [39, с. 97] зображено образ робочого дня, який добігає кінця, відчуття втоми й виконаного обов'язку. Земля і люди тут як єдина родина, праця – це основа життя. У наступних рядках «...О земляки, ця латана торбина / За козуб важча – / спробуйте піднять! / У ній скарби – поетові пісні» [39, с. 97] – зношена торба символізує бідність поета,

але всередині неї справжні скарби (твори, духовні надбання). Символічними є наступні рядки: «Остюкувата голка, сіра нитка, / Окраєць і сопілка дітлашні...» [39, с. 97], що означають прості речі, які свідчать про скромне життя, турботу про дітей, простоту побуту. Далі прочитуємо: «А в козубі – дві пригорщі зерна. / В ріллю сипнеш – устане ярина» [39, с. 97] – зерно як символ нового життя і майбутнього врожаю, а також творчих ідей; посіяне зерно дасть плоди й символічно творчість поета оживає в народі.

Та у фінальній частині цього вірша виокремлюємо рядки «Тарас зібрав тут силюньки усії / І підсобляв родині кріпака: / Взернув півполя – з гірки до ярка... / А де не встиг – / зоря зійде / й досіє!» [39, с. 97], в яких йдеться про те, що Шевченко допомагав духовно і морально тим, хто працює і навіть якщо поет не завершив справу за життя, ідея продовжує жити, «досівається» наступними поколіннями.

На прикладі цього вірша виокремлюємо декілька проблемних питань: праці і творчості, зокрема поетична творчість прирівнюється до сівби, а плоди поезії – до врожаю; бідності і духовного багатства – скромний побут протиставлений багатству духовної спадщини; пам'яті і спадку, бо навіть після смерті поета його ідеї продовжують жити («Зоря зійде / й досіє»); та глибокої народності поезії, оскільки творчість Шевченка («Тарас зібрав тут силюньки усії») виростає з народу і для народу.

Загалом ідея вірша в тому, що справжнє багатство поета не в матеріальних речах, а в його слові й духовних надбаннях, які, як зерно, проростають у свідомості народу і дають новий врожай ідей і свободи.

Розглядаючи образи і символи на прикладі цієї поезії, можна виокремити наступні: *сівба* – символ творчої праці, яка дає плоди з часом; *латана торбина* – символ скромності і злиднів, але водночас духовних скарбів; *зерно* – символ ідеї, яка зростає у народі; *ярина* – втілення родючості, добробуту, майбутнього; *зоря* – символ продовження справи, надії, нового дня.

Отже, вірш навчає, що духовна спадщина важливіша за матеріальні багатства, а праця – і фізична, і творча – має сенс тоді, коли вона приносить користь людям і живе у майбутніх поколіннях.

У цьому зв'язку звернімося до ще одного вірша «Лампада» (1992), який прочитується як застереження – духовне, моральне й громадянське. Його головна метафора – «Шевченкова лампада», яка горить і закликає не заснути духовно, не дати себе приспати отрутою брехні чи байдужості.

У перших рядках вірша «Не спи! Єлею підмішавши / В отруту, що мертвить ураз, / Таки доступляться, уздрять, / Як ти впокоїшся. Назавше! / Не оберешся пересуду» [39, с. 97] простежується заклик бути пильним, не дозволяти комусь зруйнувати чистоту (Єлей – символ миру й духовності, отрута – зісуття, підступ), бо коли ти розслабишся, байдужі чи ворожі сили використають це проти тебе. Вороги чи заздрісники намагатимуться обмовити, знищити добре ім'я, прикрити його шарами брехні: «Вони, підступні лайдачки, / Де сидькома, де лежачи, / На гріб накотять зайву груду, / Щоби сокрить ім'я на споді» [39, с. 97].

Образ лампади як духовного світла, чистоти віри, внутрішньої правди, яка горить постійно, нагадуючи про духовну пам'ять і обов'язок та згадка Шевченка, який теж застерігав у своїх творах від духовного сну, зради, пасивності втілено у рядках: «Як застережливо горить / Лампада у твоїй господі! / Перед Пречистою, як мовив, / Як записав колись Тарас / В книжчину...» [39, с. 97]. «Не дайсь отруті та єлею! / Горить лампада!.. Не дрімни!..», отже, не піддавайся фальшивим обіцянкам, солодким словам, які приховують зло.

Останні рядки вірша «Горить Шевченкова лампада» [39, с. 97] є символом вічної актуальності його слів і духовного вогню.

Ідея вірша втілена в тому, щоб не дозволяти приспати себе фальшивими обіцянками чи солодкими словами, залишатися пильними до правди та берегти духовну спадщину Шевченка, яка горить як лампада у свідомості народу.

У цілому, вірш закликає до пильності, стійкості та вірності правді. Шевченкова лампада тут – образ духовного вогню, який не дозволяє забути, заради чого треба жити й чинити спротив неправді.

Розглядаючи цей вірш у ЗЗСО, можна інтерпретувати як заклик не приймати все на віру, розрізняти правду й фальш, перевіряти інформацію. Це

напряму пов'язано з медіаграмотністю, що актуально у сучасному освітньому процесі. В основі – збереження духовних і моральних цінностей, зокрема «Горить Шевченкова лампада» можна розуміти як пам'ять і спадок культури, які школа передає учням. Відповідно, як учні бережуть і розвивають цю «лампаду»? – через вивчення літератури, історії, мови, традицій.

Образ Шевченкової лампади може стати метафорою просвітництва: знання як світло, яке не можна «погасити», а школа – це місце, де ця лампада передається від учителя до учнів. До всього, вірш можна прочитати як настанову школярам – не спати духовно, залишатися пильними до знань, цінностей, правди і бути активними носіями Шевченкової «лампади» у своєму житті.

2.1.2. Проза

У своїй останній книзі «Древо триєдине» (2020) М. Мачківський розповідає про творче середовище українських письменників. Це дає можливість заглибитися у вивчення духовної атмосфери українського письменства, з'ясувати, як культурні й суспільні події впливали на літературу, та усвідомити місце письменників у формуванні національної свідомості. Автор занурює читача у неповторну атмосферу літературних пошуків, дискусій і взаємодії митців. Це дає можливість заглибитися у вивчення літературного процесу другої половини ХХ – початку ХХІ століття, простежити формування художніх шкіл, творче зростання окремих авторів та вплив суспільно-історичних подій на їхні погляди. Книга допомагає усвідомити роль письменників у збереженні й розвитку національної культури, у формуванні духовних і моральних орієнтирів українського суспільства. Для освітнього середовища ця книга є цінним матеріалом, адже вона формує цілісне бачення взаємозв'язків митця, часу та літератури, що сприяє розвитку критичного мислення й поглибленню читацької культури учнів.

Розповіді М. Мачківського про Павла Тичину, Миколу Бажана, Леоніда Первомайського, Олеса Гончара, Павла Загребельного, Дмитра Павличка, Романа Іваничука, Ліну Костенку допоможуть краще пізнати ці творчі особистості крізь призму особистого спілкування автора. Як він сам зазначає,

«Я особисто знав вісім великих українських майстрів пера, можу дещо доточити до розповідей про них і своє... [...] Про Тичину я вже розповідав. А про Миколу Бажана – не доводилось. Та я його знав, бачив. Він і зараз ніби стоїть перед моїми очима...» [38, с. 302].

Наприклад, у нарисі «Три зустрічі з Миколою Бажаном» вмістилися не лише спогади, а й відтворено культурно-історичний контекст, цінний для уроків літератури та інтегрованих курсів. М. Мачківський не просто згадує зустрічі з Миколою Бажаном, а й передає атмосферу творчого середовища, в якому працювали класики української літератури. Ці епізоди дають можливість заглибитися у вивчення особистісного виміру літературного процесу – побачити письменників не лише як авторів текстів, а як живих людей зі своїми рисами, звичками, спогадами та взаєминами з колегами. Такий матеріал відкриває перед учнями можливість зрозуміти епоху крізь призму особистих контактів митців, відчутти атмосферу письменницьких об'єднань і зрозуміти, як народжувалися знакові твори української літератури. Автор не просто описує М. Бажана як поета, а й передає атмосферу зустрічей, спогадів, дрібних деталей, які оживлюють образ.

М. Мачківський спочатку подає зовнішній портрет письменника через дитячі уявлення зі слів піонервожатої: «Який він на вигляд? Невисокий на зріст, тоненький і стрункий, з гарно зачесаним чубом. Виступав у школі №5, де колись навчався (мається на увазі у Кам'янці-Подільському, де у 1904 році народився М. Бажан. – А. К.). Читав свого вірша „Клятва” і на одному рядку збився... При цих словах Світлана Йосипівна усміхнулася...[...] У десятому мої колишні однокласники дізналися від тих же учителів, що його поезія складна, важка для сприйняття. Але ж поема «Батьки і сини» не така – її зрозуміє кожен. І саме цю поему учні цитували у творах на вільну тему найчастіше. [...] Та Микола Бажан з моєї пам'яті не щезав – я розумів, що вчитися в такого майстра необхідно. Особливо це важливо для епічних жанрів. Бажан вважався блискучим майстром поемного жанру. В нього було чому вчитися»[38, с. 303]. З одного боку, автор показує, як учні чують, що поезія М. Бажана складна й обирають легші твори («Батьки і сини») для свого

читацького осмислення, а з іншого, – він намагається досягнути «складного» поета й зізнається у власних труднощах. Показано живий процес учнівського сприйняття літератури – не як догми, а як пошуку і поступового розуміння.

Згодом побачити і почути Миколу Бажана вперше пощастило Миколі Мачківському як учаснику республіканської наради молодих письменників, а відтак уже у видавництві «Радянський письменник». Реальне враження під час зустрічі: вже літній, «старенький... спотикався», але водночас «видавався велетнем, високим і громіздким» [38, с. 303], – духовна велич цієї особистості переважає його кволий фізичний стан. А втретє М. Мачківський зустрів письменника у редакції журналу «Вітчизна». В авторських описах Бажан виявляє людську теплоту, турботу про молодших письменників.

Як науковий співробітник Хмельницького літературного музею, М. Мачківський часто навідувався до Києва, де через десять років по смерті М. Бажана потрапив у його літературно-меморіальний музей, побачив тоді кабінет, речі поета. Створюється враження живої присутності митця, якого «треба лише дочекатися». Це метафора безсмертя творчості: поет пішов, але його дух присутній.

М. Мачківський змальовує М. Бажана людяним і водночас величним, простим у спілкуванні, але високим духом, сильним як символ культури. Це образ вчителя і натхненника, який не зникає з пам'яті навіть після смерті. У своєму нарисі М. Мачківський прагнув донести, що пам'ять про письменників живе не лише в книжках, а й у спогадах, людських стосунках, дрібних деталях. Велич письменника – у поєднанні творчого таланту й людяності. Література – це середовище живих людей, а не лише «імена у підручниках». Творчий спадок продовжує жити після смерті митця, залишаючи «лампаду» його духу для наступних поколінь.

Сповнені щирістю і теплотою спогади М. Мачківського про Олеся Гончара у нарисі «Олесь Гончар про периферійних письменників». Автор оцінює літературний хист митця крізь призму власного досвіду: «Знати Олеся Терентійовича я був зобов'язаний шкільною програмою – з малих літ. Відтоді читаю і читаю його – оповідання, повісті, романи. Відтоді не розлучаюсь із

прекрасним світом його художньої прози. І публіцистика, і щоденникові записи, поезії – це не що-небудь, а космічна Галактика, яка наповнює українську літературу живлющою енергією. Так писати, як писав він, – просто, прозоро і невичерпно – дано навіть не кожному видатному» [38, с. 311]. Для письменника образ О. Гончара – образ великої людини, яка залишила нащадкам щедрий ужинок у власній творчості, зітканої із високомистецьких творів, які спонукають мислити, любити свою рідну землю, дбати про духовну чистоту, не засмічувати у прямому і переносному значенні той ґрунт, по якому ступає нога кожного українця.

У своєму нарисі автор прагне показати велич морального авторитету О. Гончара, його відданість українській культурі, доброті та підтримці молодих авторів. Бо саме видатний український письменник похвалив М. Мачківського за його повість «Сорокодуби» про В. Булаєнка. Зокрема у третьому томі «Щоденників» О. Гончара є, так би мовити, зворотна реакція після зустрічі з подільським автором – запис, в якому згадується М. Мачківський та подається оцінка його творчої діяльності: «Заходив поет із Поділля Микола Мачківський. Славний чоловік! І взагалі там гарні люди. Створили цікавий музей «Літературна Хмельниччина». Колись там був лише один член Спілки – Микита Годованець, а зараз їх ціла когорта. І роблять багато доброго для відродження України. І взагалі т. зв. «периферійні письменники» стоять ближче до народу, вони заслуговують більшої підтримки. Мачківський написав документальну повість про Булаєнка, свого земляка. Чудова річ!» [8, с. 562]. Отже, мемуарний нарис утверджує думку, що справжня сила письменника – не лише в його слові, а й у доброму серці, скромності й умінні надихати інших. Цей твір, як й інші твори із розділу «Жести великих» у книзі «Древо триєдине», – цінне свідчення епохи та людської величі українських письменників, які не лише творили літературу, а й формували моральне обличчя нації. Через інтимність оповіді читач відчуває живу присутність Гончара, його тепло і доброзичливість.

Про перебування видатного українського письменника, автора історичних романів та кіносценаріїв П. Загребельного у Хмельницькому, М. Мачківський

розповідає у наступному нарисі, присвяченому зустрічі й співпраці з тодішнім головою Спілки письменників. Автор прагне показати, що П. Загребельний – не лише геніальний письменник, а й мудрий, людяний співрозмовник, який підтримував колег по творчому цеху, сприяв розвитку молодших авторів і залишив по собі глибокий духовний слід. Звертаючи увагу на змістове наповнення нарису, варто виокремити короткий вступ про те, як автор познайомився з П. Загребельним, опис його участі в письменницьких справах, сприяння в розширенні та залученні нових членів до Спілки. М. Мачківський передає особисті враження від спілкування з письменником, подає згадки про зустрічі, акцентує на рисах характеру П. Загребельного – виокремлює його інтелект, доброзичливість, духовну шляхетність. Авторитет письменника та його оцінка письменницьких спроб М. Мачківського додавали сили до творчої праці: «Павло Архипович проаналізував доробок літераторів-хмельничан. Про мене сказав, що я живу і працюю в глибинці, однаке пишу цікаві поезії. Для прикладу назвав мій вірш «Тарас Шевченко». Сказав, що про Кобзаря написано гори літератури, а Микола Мачківський зумів висловитися про нього по-своєму...» [38, с. 315]. Уривок М. Мачківського про П. Загребельного – це зразок мемуару, який зберігає живу пам'ять про великого українського митця. Він навчає пошани до слова, глибини думки, щирості у стосунках між людьми, і саме тому має велике педагогічне значення для виховання учнівської молоді.

Крім того, важливі висловлювання М. Мачківського про Д. Павличка і Р. Іваничука, уродженців гуцульського Прикарпаття. Для письменника обидва літератори є прикладом високої культури і моральності, їхня сила – у вірності українському слову, народові, правді. Наприклад, в оцінці художньої майстерності Д. Павличка, автор підкреслює, що він «[...] і нині той самий – захисник української мови і українського народу. Від нього поета не відвернути. І тепер його просту, аж прозору, як краплина роси, поезію живить оте джерело – любов і вірність своїй прикарпатській землі...» [38, с. 316]. Натомість про Р. Іваничука, автора історичних романів, який правдиво підніс українську історію до рівня духовної епопеї, сказано як про скромного і шляхетного митця, який несе в собі тишу і мудрість Карпат: «У його книжках

«Не рубайте ясенів» – святий селянський світ. Природа тут священна. І життя навколишнє – з Божої милості. А часи, коли вона писалася, були безбожницькі. І як він наважився на такі думки, на таке відчуття прекрасного?» [38, с. 316], – риторично стверджує М. Мачківський. Через образи Д. Павличка і Р. Іваничука письменник показує, що коріння української культури тримається на людях великої совісті, любові до слова й України. Текст спонукає берегти духовну спадщину й наслідувати моральну гідність цих митців.

І завершальним у розділі «Жести великих» є спогадовий нарис про Ліну Костенко під назвою «Ліна Костенко – всупереч мовчанню».

Узагальнимо й обґрунтуємо корисність і важливість таких спогадових нарисів під час вивчення життя і творчості згаданих письменників у закладах загальної середньої освіти. Насамперед вони формують ціннісні орієнтири. Цікаві розповіді М. Мачківського про видатних майстрів слова є прикладом людяності, морального авторитету й громадянської позиції. Така лектура розвиває навички аналізу мемуарного тексту, підтримує мовну культуру учнів, сприяє емоційному вихованню (рефлексія стосовно ролі митця в суспільстві). Використання нарисового матеріалу М. Мачківського розкриває вміння аналізувати мемуарний уривок – визначати тему, основну думку, засоби виразності; формулювати власну думку усно та письмово.

У творчому доробку М. Мачківського є й інші цікаві матеріали – портрети українських письменників – Тодося Осьмачки, Валер'яна Поліщука, Микити Годованця, що варті уваги своїм змістовим наповненням. Автор розкриває цікаві деталі щодо зв'язків згаданих письменників із Кам'янцем-Подільським та Хмельниччиною в цілому. Використання такої лектури на уроках української літератури в межах вивчення письменства рідного краю сприятиме глибшому розумінню учнями літературного процесу і духовної спадщини рідного Поділля.

Тексти М. Мачківського можуть бути використані як додатковий дидактичний матеріал під час вивчення теми «Література рідного краю». Учитель може запропонувати учням завдання аналітичного характеру – зіставити біографічні факти, подані у творах письменника, з відомими історико-

літературними даними; визначити особливості авторського погляду на постаті митців; простежити роль краєзнавчого компонента у розкритті теми.

Важливим також є виховний потенціал цих матеріалів: вони формують у школярів почуття гордості за земляків, розуміння безперервності літературного процесу на Поділлі, виховують інтерес до духовних і культурних надбань рідного краю. Такі тексти доцільно залучати під час підготовки до творчих проєктів, усних журналів, краєзнавчих конференцій чи шкільних читань, присвячених письменникам Поділля.

Відомо, що М. Годованець увійшов в історію української літератури як поет-байкар й відомий читацькому загалу «як старійшина української байки, ініціатор широкого освоєння світового сатиричного набутку» [41, с. 213], – так пише про подільського байкаря М. Мачківський. У своєму матеріалі про письменника М. Мачківський зосереджується на ліриці М. Годованця, виокремлює найбільш цікаві поезії, що друкувалися на сторінках кам'янець-подільської періодики. На основі газетних публікацій М. Мачківський змальовує М. Годованця як тонкого лірика. А також йдеться про його публіцистичну діяльність та наведено його вірш, написаний до відкриття Кам'янець-Подільського університету (22 жовтня 1918 р.) на прохання Івана Огієнка. Вірш розпочинається рядком «Народу рідному – усе!», що має виразне громадянське звучання та виявляє патріотичні почуття поета. У словах ліричного героя простежується заклик до самопожертви й праці в ім'я свого народу, пробудження національної свідомості, віра у відродження України. Поет утверджує думку, що служіння рідному народові – це найвища людська місія. Кожен має зробити свій внесок в спільну справу – відродження й розквіт рідного краю. Бо лише жертвна любов до Батьківщини, єдність і праця всіх громадян можуть зробити народ вільним, щасливим і гідним пошани: «Тяжким трудом, життям своїм / Щасливу доленьку скуємо. / І наш нещасний, бідний край, / Зруйнований, стемнілий вкрай, / Неначе травень, зацвіте. / А люд, зневажений одвіку, / Себе відчує чоловіком / І слави нам вінок сплете!» [41, с. 214]. Вірш є одним із зразків громадянської лірики М. Годованця, написаний у час становлення української державності. Попри простоту форми, він передає

щирі віру в духовне пробудження народу й закликає до праці та єдності. Тому крізь призму розповіді М. Мачківського можна прилучити учнів до глибшого освоєння художньої спадщини М. Годованця, показати багатогранність його таланту через поєднання публіцистичного й ліричного начал, утвердити повагу до митця. Тому, оповідаючи про постать М. Годованця за матеріалами М. Мачківського, учитель може сприяти глибшому розумінню його творчості, виховувати в учнів патріотичні почуття, інтерес до українського слова й любов до Батьківщини.

Автор статті зазначає, що ліризм був органічною рисою таланту М. Годованця. Хоч він відомий передусім як байкар, у його творчості помітні й поетичні інтонації, яскраві пейзажі, сила емоцій і звучність слова. М. Мачківський зауважує, що М. Годованець співпрацював із журналом «Село» (Кам'янець-Подільський), який мав широку популярність за межами Поділля.

У цьому виданні він друкував свої ранні ліричні поезії: «Самітня» (26 серпня 1918 р.), «Нам потрібна перемога!», «Ранком» (5 жовтня 1918 р.) та інші. Та разом з тим вказує і на талант М. Годованця як прозаїка. У журналі «Село» (від 26 серпня 1919 р.) було надруковано єдине прозове оповідання М. Годованця – «За волю рідного краю», присвячене пам'яті поета Степана Грещенка, студента Кам'янець-Подільського університету й вояка Подільського полку. М. Годованець переповідає трагічну історію Степана Грещенка, про молодого поета і борця за волю України, що їздив по селах, закликав селян до боротьби за незалежність, однак загинув у травні 1919 року під час зіткнення з червоноармійцями, промовивши перед смертю: «Раз мати народила, раз і помирати!». М. Годованець зізнається, що втрата найкращого друга, було для нього особистим горем. М. Мачківський зазначає, що тоді письменник написав і некролог, і вірш, і оповідання, присвячуючи пам'яті близької людини. Кожен із цих матеріалів сповнений пекучого болю, любові, поваги до незабутнього соратника й однодумця [41, с. 217]. М. Мачківський підкреслює, що в житті М. Годованця журнал «Село» – це яскрава сторінка у творчій біографії байкаря. Власне такі факти дозволяють скласти ширше уявлення про письменника як про митця глибокої душевної організації,

здатного не лише до гострої сатири, а й до щирої, емоційно наснаженої лірики, пройнятої гуманістичними мотивами.

Використання спогадів і розвідок М. Мачківського про ранній період творчості М. Годованця має значний дидактичний потенціал. Такі тексти допомагають учням не лише пізнати письменника як байкаря, а й побачити його живу, людяну постать – митця, який пройшов шлях становлення у складних історичних обставинах.

Наприклад, на уроках з позакласного читання у межах вивчення літератури рідного краю доцільно застосовувати ці матеріали з метою поглиблення знань про життєвий і творчий шлях письменника, оскільки через епізоди, описані М. Мачківським, учні усвідомлюють, що М. Годованець був не лише сатириком, а й ліриком, громадянином, який щиро вболівав за долю України. У цьому зв'язку вони також сприяють розвитку емоційно-ціннісного сприйняття літератури. Розповідь про втрату друга Степана Грещенка, написання вірша й оповідання в його пам'ять формує в школярів розуміння глибини людських почуттів, товариської вірності, жертвовності. Такі матеріали виховують патріотизм та громадянську свідомість. Учні бачать, що слово митця – це не лише художній засіб, а й зброя у боротьбі за свободу й гідність народу. Це дозволяє провести паралелі із сучасністю.

Щодо розвитку творчого мислення, на основі портретних нарисів М. Мачківського можна організувати обговорення або інтерпретаційне читання поезій Годованця. Запропонувати творче завдання: написати короткий некролог, лист або вірш пам'яті сучаснику. Організувати інтерактив «Журнал „Село”» – моделювання редакційного обговорення текстів автора. Використати інтеграцію літератури та історії. Завдяки згадці про події 1918–1919 рр. можна показати, як історичний контекст впливав на світогляд письменника.

Отже, застосування матеріалів М. Мачківського на уроках дозволяє створити цілісний, емоційно насичений образ М. Годованця – митця, патріота, людини високої моральності, чия творчість є прикладом духовної сили й любові до України.

Звернімося також до розповіді М. Мачківського про Т. Осьмачку. У програмі з української літератури для 10-11 класів рівня стандарту та профільного для додаткового читання запропоновано три твори Т.Осьмачки «Старший боярин», «Ротонда душогубців», «План до двору». З огляду на це, стаття М. Мачківського «У вигнання», у якій розповідаються цікаві факти про письменника на основі свідчень двоюрідної сестри Т. Осьмачки Тамари Михайлівни Скорської, з якою автору пощастило познайомитися та дізнатися цікаві факти із життя письменника, це може стати цінним доповненням до шкільного вивчення творчості письменника. Такі публікації поглиблюють уявлення учнів про митця, допомагають краще зрозуміти витoki його світогляду, морально-етичні орієнтири, психологічні мотиви поведінки, що безпосередньо відбилися у його художніх творах. Використання статті М. Мачківського «У вигнання» на уроках української літератури або в позакласному читанні сприятиме актуалізації особистісного підходу до сприйняття творчості Т. Осьмачки, збагаченню біографічного контексту, позаяк учні дізнаються про непрості життєві обставини митця, його внутрішню драму, долю вигнанця та розвитку емоційно-ціннісного мислення, адже оповідь М. Мачківського має гуманістичний, співчутливий характер. Це, крім того, формуватиме вміння аналізувати художній твір крізь призму життєвого досвіду автора. У поєднанні з вивченням повістей «Старший боярин», «Ротонда душогубців» та оповідання «План до двору»,—ці матеріали створюють цілісний образ Т. Осьмачки – поета трагічної долі, людини, яка відстоювала свою духовну незалежність навіть у вигнанні.

М. Мачківський фокусується на цікавих деталях із життя Т. Осьмачки та його зв'язках з Поділлям. Т. Скорська – донька Михайла Осьмачки, рідного брата Стефана, що народив Тодося (Феодосія). Михайло Осьмачка проживав у селі Драганівка на Хмельниччині. У 1927 році, за словами Т. Скорської, Т. Осьмачка приїхав на гостини до батькового брата Михайла. Тоді якраз письменник зазнав чимало втрат: розлучився з дружиною, померли один за одним батьки. Але в пам'яті п'ятирічної Т. Скорської зберігся епізод, коли їй батько доручив сфотографувати родича-письменника. Запам'ятала й другий

візит двоюрідного брата у 1931 році. Тоді Т. Осьмачка, покинувши Київ, в якому відбувалися арешти творчої інтелігенції, проводив час у родині дядька Михайла. За словами Тамари Михайлівни, Т. Осьмачка привіз із собою «два ящики книжок, рукописи. Читав, писав, перекладав. Не боявся ходити по селу, спілкуватися з його жителями» [41, с. 204]. Але хтось доніс на письменника й за ним приїхав «чорний ворон» й енкаведисти, зробивши обшук у помешканні дядька Михайла, забрали Т. Осьмачку у Кам'янець-Подільську в'язницю, звідки й починаються його життєві поневіряння. Ось як описує те, що відбувалося з письменником М. Мачківський у своїй статті: «І потягнулося життя поета – по тюрмах, таборах, «психушках». Від усього того він збожеволів і коли випадало йому побути хоч трішки на волі – гнітила його манія переслідування. Ховався по київських гротах, темних закамарках. Брів від хати до хати без засобів для існування, позбавлений права на життя. А при першій нагоді опинився за кордоном. Однак здоров'я – не купити. Ще поверталася до нього виразна свідомість, ще брався він за перо, писав вражаючої сили вірші, прозу, а божевільня заганяло його в лікарняне ліжко знову й знову...

Усіма забутий, покинутий скінчив він своє життя у США, в божевільні, могила його також самотня і занедбана, бо кому ж вона потрібна на чужині?» [41, с. 205]. Цей уривок має виразний публіцистично-емоційний характер і його можна ефективно використати під час вивчення життєвого і творчого шляху Т. Осьмачки як ілюстрацію трагічної долі митця, переслідуваного за свої переконання й талант. Автор не просто подає факти, а емоційно оцінює долю поета, висловлює співчуття, обурення, сум.

Учитель може прочитати цей уривок на початку заняття, щоб створити емоційний фон, налаштувати учнів на сприйняття теми «Трагічна доля українського письменника у XX столітті». Показати, що життя митця – це не лише творчість, а й випробування, пов'язані з історичними обставинами (тоталітаризм, еміграція, психічні страждання). Також як ілюстрацію до теми «Тодось Осьмачка – представник митців трагічної долі», де учні порівнюють описане життя героя уривку з долею Тодося Осьмачки (переслідування радянською владою, життя в еміграції, психічні розлади як наслідок репресій,

самотність і смерть на чужині). З огляду на це уривок допоможе глибше зрозуміти, що особисті страждання вплинули на його творчість, її трагічний, бунтівний і пророчий характер.

Уривок зі статті «У вигнання» М. Мачківського можна використати і як матеріал для розвитку аналітичного мислення. Учням можна запропонувати визначити емоційні засоби, за допомогою яких автор передає трагізм долі митця, порівняти тональність уривку з настроями поезій або прози Т. Осьмачки (наприклад, «Старший боярин», «Ротонда душогубців»), зробити висновок, як життєві обставини формують світогляд і стиль письменника.

Або як приклад для створення міні-дослідження або есе. Тема може звучати так: «Трагічна доля українського митця в тоталітарну добу (на прикладі Тодося Осьмачки)». Уривок стане джерелом для емоційного аргументу, що підсилює дослідницький або творчий текст учня.

Отже, цей уривок можна використати як емоційно-ілюстративний і публіцистичний матеріал, що допомагає усвідомити трагізм і жертвність життя Т. Осьмачки, встановити зв'язок між долею митця і змістом його творів, виховати співчуття, повагу до митців, що постраждали за правду й Україну.

Як бачимо, кожен матеріал М. Мачківського унікальний за своїм змістовим наповненням, оскільки має документальну основу, поєднану з глибоким емоційним переживанням долі митців, що робить його тексти не лише джерелом фактів, а й художньо-публіцистичним свідченням епохи, сповненим співчуття, болю та духовного співзвуччя з героями його нарисів. А ще вирізняються щирістю авторського тону, глибоким проникненням у внутрішній світ митця та прагненням відновити історичну справедливість щодо несправедливо забутих постатей української культури.

2.2. Моделі та розробки уроків

Модель уроку №1

План-конспект уроку

Тема: Поетичний світ Миколи Мачківського: образи рідної землі й духовні цінності

Мета уроку:

- Ознайомити учнів з провідними мотивами та образами поезії М. Мачківського;
- Розвивати вміння аналізувати художні засоби (епітети, метафори, порівняння);
- Виховувати любов до рідного краю, повагу до духовних і моральних цінностей;
- Сприяти розвитку творчих здібностей учнів.

Хід уроку:

Організаційний момент.

Налаштування на емоційне сприйняття (коротка поетична хвилинка з рядків М. Мачківського).

Мотивація.

Обговорення питання: Чому сучасні поети звертаються до тем рідного краю та духовності?

Вивчення нового матеріалу.

Коротке повідомлення вчителя про М. Мачківського (життя, основні збірки, теми).

Виразне читання вірша.

Колективний аналіз тексту:

- ✓ головний образ і його значення;
- ✓ художні засоби, які його підсилюють;
- ✓ емоційне враження від прочитаного.

Творче завдання.

Написати короткий твір (вірш, есе, мініатюру) за мотивами обраного вірша або створити ілюстрацію.

Рефлексія.

Обговорення: Що нового я відкрив(ла) для себе про рідний край/людей/цінності через поезію М. Мачківського?

Підсумок уроку.

Узагальнення значення творчості поета для сучасних читачів і виховного процесу.

Розробка уроку №2

Тема: Громадянська та пейзажна лірика Миколи Мачківського: ідейно-естетичні акценти

Мета уроку:

Навчальна: ознайомити учнів із провідними мотивами та художніми засобами поезії М. Мачківського; сформувати вміння аналізувати образи та авторське ставлення.

Розвивальна: розвивати естетичний смак, критичне мислення та креативні здібності учнів.

Виховна: виховувати любов до рідної природи, гордість за національну культуру, повагу до моральних і духовних цінностей.

Хід уроку

1. Організаційний момент (2 хв.)

Налаштування на емоційне сприйняття:

Учитель виразно читає вірш М. Мачківського «По-українськи говорити?»:

По-українськи говорити?

По-українськи говорю.

Про що?

Про темінь і зорю,

Про фрески

і дереворити.

Од мови нашої – геть, злі!

Її не смійте хоронити

В отих степах,

В отій землі,

Де їй не гнить,

а коренитись!

Хто б наше крєвне

Не хулив,

*Народ від слів не відлучити,
Що рідно блимають в імлі
Століть*

кобзарськими очима[37, с.46].

2. Мотивація навчальної діяльності (3 хв.)

Запитання до класу:

- Як ви гадаєте, до якого жанру належить цей вірш?
- Що ви відчули, слухаючи ці рядки?
- Чому поети часто звертаються до теми рідної мови?

Методичний акцент: Ці запитання вводять учнів у емоційний контекст уроку й допомагають активізувати особистий досвід.

3. Ознайомлення з біографією письменника (5 хв.)

Коротке повідомлення вчителя або учнів (за підготовленими матеріалами).

Акцент на дитинстві:

- складні умови, але невтомна жага до знань;
- формування любові до природи та людей, які стануть основою його поетичних образів.

4. Виразне читання й аналіз поезії (15 хв.)

Вибраний вірш (наприклад, поезія «Осіння мозаїка» або інший вірш із чітким образом рідної землі).

Вчитель виразно зачитує вірш:

Осіння мозаїка

Тут стільки барв!

Тут стільки кольорів!

На кожнім дереві

листок багряний стрівсь.

А поруч з ним

немруще і зелене!

Безпомилково злинула бджола –

відчула:

вдруге вишня зацвіла,

*вітає квітування
одноденне.
Багато див
садок мені вродив,
та найсолодше з них –
осінній дим:
ніколи ним,
напевно, не надихнусь.
Відтак я, поклоняючись йому,
з багаття тільки блискітку візьму,
а яблуням тепло його
залишу!
Осінній саде,
вищої посади нема за ту.
що має садівник.
Не визнаєш ти
нічиєї влади –
володар тут
людина, трудівник!
Твої плоди дзвенять,
як нагороди ... [37, с.56].*

Аналіз (метод “мозковий штурм”). Можна запропонувати для обговорення низку питань, які стимулюватимуть учнів заглибитися у зміст цього твору:

- Яку пору року зображує поет?
- Які фарби та звуки осіннього саду передає автор?
- Яких природних явищ або образів найбільше у вірші?
- Яке диво саду ліричний герой вважає «найсолодшим»?
- Кому поет залишає тепло осіннього диму?
- Які художні засоби допомагають створити настрій?
- Які художні засоби допомагають передати красу осіннього саду?
- Чому поет називає осінь «дивом»?

- Яке значення має образ диму у вірші?
- Як змінюється настрій ліричного героя протягом твору?
- Як ви розумієте вислів «вищої посади нема за ту, що має садівник»?
- Чи можна сказати, що сад у вірші – це символ людського життя? Обґрунтуйте.
- Як поет змальовує взаємозв'язок людини й природи?
- Що означає образ садівника? Які риси людини він уособлює?
- У чому полягає філософський зміст поезії?
- Чому автор говорить, що сад «не визнає нічиєї влади»?

Рефлексія вчителя: У цьому вірші Микола Мачківський поєднує естетику природи й етику праці. Осінь для нього – не згасання, а вершина, коли дозріває і плід, і душа. Людина, що творить сад, є справжнім володарем землі, бо її влада – не насильство, а любов і дбайливість.

5. Творча робота учнів (10 хв.)

Завдання на вибір:

- Створіть «поетичний відгук» на вірш Мачківського (продовжте його в тому ж настрої або у власному).
- Намалуйте образ (природи, людини, емоції), який виник у вас після прочитання вірша.
- Напишіть коротку замальовку «Моя Україна сьогодні».

6. Рефлексія та обговорення (5 хв.)

Запитання:

Що нового ви дізналися про Поділля та поета М. Мачківського?

Які сучасні проблеми (екологічні, духовні) перегукуються зі змістом поезій М. Мачківського?

Методичний акцент: учні формують власні цінності, пов'язані з літературною спадщиною.

7. Підсумок уроку (3 хв.)

Висновок учителя:

Поезія Миколи Мачківського близька кожному, бо в ній – любов до рідної землі, духовність і моральна чистота. Його твори навчають не лише милуватися красою, а й берегти її, передавати доброту та людяність іншим.

Домашнє завдання:

Підготувати коротке повідомлення про будь-яку поезію М. Мачківського, яка найбільше сподобалася (з аналізом художніх засобів і власними враженнями).

Розробка уроку №3

Тема уроку (факультатив/позакласне читання): **«Микола Мачківський і його «Древо триєдине»– художня сповідь письменника, спогад і документ епохи»**

Мета уроку:

Ознайомити учнів з мемуарно-есеїстичними творами М. Мачківського із книги «Древо триєдине», особливостями жанру та композиції.

Розвивати навички аналізу нон-фікшн-літератури, критичного читання та рефлексії.

Сприяти формуванню читацької, культурної та громадянської компетентностей.

Виховувати повагу до національної культури, історичної пам'яті, постатей українського шістдесятництва.

Обладнання та ресурси:

Книга «Древо триєдине» (у паперовому форматі), світлини письменників-шістдесятників, презентація «Микола Мачківський і його час».

Тип уроку:

Комбінований урок позакласного читання з елементами літературного краєзнавства.

Очікувані результати (учень знатиме/вмітиме):

- описати жанрові особливості книги «Древо триєдине»;
- визначати місце мемуарної прози в українській літературі;
- пояснювати роль письменника як літературного літописця Поділля;

- інтерпретувати образи відомих письменників у спогадах автора;
- зіставляти події минулого з сучасними літературними процесами.

Хід уроку (фрагментарний план):

I. Організаційний момент.

Мотивація. Запитання:

Яка література правдивіша— художня чи документальна?

Чи може спогад бути джерелом історичної істини?

II. Ознайомлення з автором і твором:

Біографічна довідка про Миколу Мачківського (у формі учнівського проєкту або мультимедійного доповіді).

Коментар до назви «Древо триєдине» — як метафори родового, культурного й особистісного коріння.

Огляд структури книги, зокрема її розділів: «Древо триєдине», «Шістдесятники зблизька», «Жести великих», «Закордонці», «Додатки» («Епістолярій», «Подзвіння праджерел», «Творчі профілі», «З літературної пошти»).

III. Опрацювання уривків із розділів «Шістдесятники зблизька» та «Жести великих».

Форми роботи:

Читання вголос і обговорення: Спогади про Б. Олійника, І. Драча, М. Вінграновського, Л. Костенко та ін.

Робота в групах: Дослідження фрагментів:

група 1 — «Шістдесятники зблизька»

група 2 — «Письменник і влада»

група 3 — «Поділля — духовний простір»

Метод «Кола Венна»(або «Діаграма Венна») — це візуальний прийом порівняння та узагальнення інформації, який допомагає учням побачити спільне та відмінне між двома (або більше) об'єктами, явищами, героями, поняттями тощо. У нашому випадку йдеться про перетин особистого і загального в мемуарах.

Суть методу:

На аркуші малюють два або три кола, які частково перетинаються. Кожне коло – це певний об’єкт (наприклад, два літературні твори або два образи). Перетин кіл – це те, що в них спільне. Непересічні частини – це відмінності. Перевага цього методу в тому, що він активізує мислення й увагу, допомагає систематизувати матеріал, розвиває вміння порівнювати, узагальнювати, робити висновки та дає змогу працювати в парах чи групах і його зручно застосовувати під час узагальнення теми або аналізу творів.

IV. Узагальнення.

- Чи можна назвати книгу літературним документом епохи?
- У чому триєдність «дерева» М. Мачківського як символу?
- Які риси шістдесятників проступають у спогадах письменника?

V. Підсумкова рефлексія.

Метод «Незакінчене речення»:

- Я замислився над...
- Найбільше мене вразив епізод про...
- Тепер я інакше сприймаю...

VI. Домашнє завдання (на вибір):

- ✓ Написати есе: «Що таке пам’ять у літературі? (на основі «Дерева триєдиного»)»
- ✓ Скласти буклет або інфографіку: «Микола Мачківський – письменник і літописець Поділля».
- ✓ Створити читацький щоденник з уривками-цитатами та міні-коментарями.

Додаткові завдання (для глибшого рівня):

- ✓ Підготувати інтерв’ю з автором (умовне, за матеріалами спогадів).
- ✓ Змодельювати зустріч у літературному клубі «Триєдине древо: М. Мачківський та його сучасники».

2.3. Методичні прийоми та форми роботи на уроці з української літератури (на матеріалі творчості М. Мачківського)

Акцентуємо увагу на таких методах і прийомах навчання, як: проєктна діяльність, інсценізація творів, дослідницькі мініпроєкти, веб-квести тощо. Такі форми роботи викликатимуть особливий учнівський інтерес до творчості М. Мачківського. Наприклад, проєктна діяльність дає змогу учням не просто «вивчити» творчість Миколи Мачківського, а пережити її особистісно, дослідити зв'язок поета з рідним краєм, культурою, мовою. У межах проєктної діяльності учні самостійно (індивідуально або в групах) досліджують певну проблему, планують, добирають матеріали, створюють кінцевий продукт (презентацію, альбом, відео, буклет, вебсторінку, виставку тощо) й презентують результати. Такий метод поєднує дослідницьку, творчу, пошукову, аналітичну роботу, розвиває комунікацію, критичне мислення, ініціативність.

Виконання проєкту передбачає певні етапи його реалізації, тому на початку вчитель повинен пояснити учням основні принципи роботи над тою чи тою проєктною темою. Отже, під час організаційно-мотиваційного етапу вчитель пропонує проблемне запитання або тематику, наприклад: «Як поезія Миколи Мачківського вчить любити рідну землю?» «Творчість Миколи Мачківського – неповторна сторінка літературного Поділля», «Громадянський і ліричний голос поета», «Мій Микола Мачківський: через слово – до серця». Відтак вчитель радить учням об'єднатися у групи за інтересами (дослідники, біографи, літературознавці, митці, журналісти, дизайнери).

Наступний етап – пошуково-дослідницький, де вже учні опрацьовують біографічні джерела, статті, інтерв'ю, вірші. Вчитель допомагає та підказує, де можна виявити матеріали про М. Мачківського (фото, рецензії, спогади сучасників) й спонукає учнів до самостійних пошуків. створюють тематичну мапу або цифровий буклет: «Місцями життя і творчості М. Мачківського».

Творчо-конструкторський етап передбачає безпосередньо створення проєктів. Наприклад, «Поетичний відеоролик» – декламація улюблених віршів із творчості М. Мачківського на тлі пейзажів або створення «Віртуального музею Миколи Мачківського», «Літературної газети» із публікаціями, відгуками, ілюстраціями тощо.

Можуть також виконувати дослідницький міні-проект: «Образ мови у віршах М. Мачківського», «Природа як духовна категорія», «Мотив праці в поезії митця».

Фінальний етап – презентаційний, де учні презентують результати: усно (з використанням мультимедіа, плакатів, відео); у формі літературного ранку, поетичного вернісажу, виставки творчих робіт; обговорення в форматі «відкритого мікрофона» («Що мене найбільше вразило у творчості Мачківського?»)

Та заключний етап: рефлексивно-оцінювальний, де важливу роль відіграє самооцінка: «Що я дізнався? Чого навчився?». Разом з тим важливе оцінювання вчителя: враховується глибина змісту, творчість, командна взаємодія, естетика презентації.

Якщо під час виконання проектної діяльності учні об'єдналися у групи за інтересами (дослідники, біографи, літературознавці, митці, журналісти, дизайнери), то тут також можна конкретніше спрямувати роботу кожної із зазначених груп. Отже, учитель знайомить учнів з постаттю М. Мачківського, пропонує тему проекту. Біографи (досліджують життєвий шлях поета); літературознавці (аналізують основні теми, ідеї, мотиви творчості); дослідники мови і стилю (звертають увагу на художні засоби, символіку, ритмомелодику); митці (створюють ілюстрації, буктрейлер, мультимедійну презентацію); журналісти (проводять інтерв'ю, записують відгуки про творчість поета серед мешканців краю або літераторів). Така діяльність, де учні самостійно досліджують матеріал, формують власну думку, сприяє зростанню мотивації до читання української літератури. В учнів розвиваються комунікативні, інформаційні, творчі компетентності та формується цілісне уявлення про М. Мачківського як митця-громадянина.

2.4. Позакласна робота та інтегроване навчання

Оскільки знайомство з творчим доробком М. Мачківського відбувається переважно на уроках позакласного читання в межах вивчення літератури рідного краю, позакласна діяльність сприяє розширенню читацького досвіду учнів, формуванню їхніх ціннісних орієнтирів, активізує творче мислення й

забезпечує емоційне сприйняття творчості письменника. Можна виокремити основні форми позакласної роботи:

- Літературні вечори, присвячені Миколі Мачківському

Проведення тематичних зустрічей із читанням поезій, обговоренням біографії, показом відеоматеріалів (за наявності).

- Творчі майстерні і конкурси

Написання власних поетичних і прозових творів у стилі М. Мачківського, конкурс есе чи малюнків за мотивами його творів.

- Проєкти й презентації

Учні готують дослідження, мультимедійні презентації, відео-інтерв'ю або підкасти про творчість письменника.

Щодо інтегрованого навчання, це дає змогу комплексно вивчати творчість М. Мачківського через різні освітні перспективи.

Приклади інтеграції:

- Українська мова + література

Вивчення мови творів, стилістичних засобів, засобів виразності разом з тематичним літературним аналізом.

- Історія + література

Аналіз контексту життя автора та його епохи; дослідження впливу історичних подій на тематику творчості.

- Музика + література

Вивчення поезії Мачківського через музику – створення пісень або слухання музичних творів з подібним настроєм.

- Образотворче мистецтво + література

Малювання ілюстрацій до творів або створення колажів, що відображають жанрово-стилістичні особливості.

- Етика (християнська етика) + література

Обговорення морально-етичних тем творів, формування ціннісних орієнтирів на основі творчості письменника.

Варто підкреслити переваги позакласної та інтегрованої роботи, що сприяє розширенню світогляду учнів через поєднання літературних знань з

іншими галузями науки і мистецтва; формуванню цілісного уявлення про культурно-історичний контекст; активізацію пізнавальної діяльності через практичну творчість і дослідження; залученню різних типів інтелекту (мовного, музичного, візуального, морального); підвищенню мотивації до вивчення художньої творчості.

Можемо навести приклад виховного заходу: літературно-історичний квест «Слідами Миколи Мачківського» – командна гра з завданнями, що поєднують читання, історичний контекст і творче мислення.

У позакласній роботі передбачається створення відеоролика «Життя і творчість Мачківського» із залученням навичок інформаційно-комунікаційних технологій. Або виставка дитячих ілюстрацій і поезій «Моя земля – у слові Миколи Мачківського» як підсумок роботи впродовж теми; виставка-ілюстрація «Поезія барв і серця», на якій були б представлені малюнки учнів до улюблених творів М. Мачківського. Можна також організувати конкурс есе «Чому я говорю по-українськи?» (за мотивами поезії М. Мачківського).

Однією з ефективних форм позакласної роботи під час вивчення творчості Миколи Мачківського може бути проведення літературної вікторини. Учитель визначає тему, мету та структуру вікторини, добирає тексти поезій і фактологічний матеріал (цитати, уривки, фото, дати, назви збірок), готує різнорівневі запитання, продумує візуальний або мультимедійний супровід (слайди, відеофрагменти, уривки з віршів у аудіоформаті). Натомість учні заздалегідь повторюють біографічні відомості, перечитують поезії, готують плакати, емблеми команд та також можуть брати участь у підготовці запитань (це підвищує мотивацію).

Висновки до 2 розділу.

У другому розділі окреслено шляхи ефективного вивчення творчої спадщини М. Мачківського у закладах загальної середньої освіти. Здійснений добір поетичних і прозових творів для опрацювання на уроках української літератури та позакласного читання спрямований на формування в учнів цілісного уявлення про митця, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до рідного слова й духовної культури українського народу.

Запропоновані моделі та розробки уроків демонструють можливості поєднання традиційних і сучасних педагогічних технологій – інтерактивних, дослідницьких, проєктних, що забезпечують активну пізнавальну діяльність учнів, розвиток критичного мислення та творчої самостійності. Вивчення творчості письменника доцільно реалізовувати через особистісно зорієнтований підхід, який спонукає школярів до самостійного аналізу, оцінювання, творчого переосмислення художніх текстів.

Окреслені методичні прийоми та форми роботи (літературна вікторина, проєктна діяльність, інтегрований урок, позакласна робота) доводять, що творчість М. Мачківського має значний потенціал для реалізації виховних, розвивальних і пізнавальних цілей шкільного курсу української літератури.

Отже, методичні рекомендації, викладені в розділі, сприяють підвищенню ефективності уроків літератури, формуванню в учнів читацької культури, громадянської позиції, естетичного смаку й любові до українського художнього слова, уособленого у творчій постаті М. Мачківського.

РОЗДІЛ III.

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРІВ МИКОЛИ МАЧКІВСЬКОГО ЯК ОСНОВА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

3.1. Методика аналізу жанрово-стилістичних особливостей творів М. Мачківського

Звертаючись до науково-теоретичної думки, яка обґрунтовує розуміння методики проведення аналізу жанрово-стилістичних особливостей художніх творів, варто зазначити, що сучасна методика спирається на принципи цілісного, контекстуального та функціонального підходів. Учитель може вибудувати ефективну систему роботи з текстом на уроках української літератури, для цього потрібно засвоїти науково-методичні підходи та алгоритм аналізу художнього тексту, володіти понятійним апаратом літературознавства та вміти адаптувати його до рівня сприйняття учнів, добирати оптимальні методи й прийоми роботи, що забезпечують глибоке розуміння змісту та художньої форми. Важливим завданням педагога є адаптація складних теоретичних положень до рівня сприйняття школярів, перетворення аналізу на процес активного пізнання й співпереживання художньому світові твору. Такий підхід сприяє формуванню в учнів естетичного смаку, аналітичного мислення, ціннісного ставлення до літератури як до засобу пізнання світу та самовираження особистості. Як зазначає сучасна дослідниця Н. Грицак у статті «Методичні основи жанрового аналізу художнього твору: ретроспективний огляд» (2018), засвоєння принципів жанрового аналізу художнього твору сприяє формуванню чи то в студентської молоді, чи учнівської уміння розпізнавати закономірності розвитку літературного процесу, усвідомлювати специфіку жанрових форм і стильових тенденцій, а також поглиблює їхні аналітичні та дослідницькі компетентності. За словами дослідниці, «загальнометодичні проблеми шкільного аналізу, які репрезентовані у працях Н. І. Гричаник, А. О. Вітченко, О. О. Ісаєвої, О. М. Ніколенко, Л. В. Мацевко-Бекерської, Л. Ф. Мірошніченко, Б. Б. Шалагінова, Ф. М. Штейнбука та інших (на прикладі вивчення зарубіжної літератури); Н. Й. Волошиної, В. П. Марка,

А. Л. Ситченко, Є. А. Пасічник, Г. Л. Токмань та інших (на прикладі роботи з творами української літератури), але з урахуванням аналізу родо-жанрової специфіки художньої літератури» [14, с. 43], набувають особливої ваги у процесі формування в учнів уміння цілісно сприймати літературний твір, визначати його жанрову природу, художню структуру та стильові домінанти, що, своєю чергою, забезпечує глибше розуміння авторського задуму і художнього змісту. Учені-методисти радять аналізувати будь-який художній твір, спираючись на його змістово-естетичні особливості, а також ураховуючи належність до певного роду й жанру літератури. Цілком поділяємо думку Н. Романишиної, яка наголошує, що послідовне ознайомлення учнів із жанровою специфікою художніх творів у середніх і старших класах формує необхідні основи для подальшого розвитку цієї професійної компетентності під час навчання у закладах вищої освіти[69].

У процесі вивчення творчості Миколи Мачківського, а це означає звернення до поетики його слова – синтезу ліричного й громадянського начал, пейзажних і філософських мотивів, органічного зв'язку людини з рідною землею. Учитель має навчити школярів бачити, як через художні засоби – епітети, метафори, контрасти, символіку – автор формує національну ідею, утверджує духовні цінності українства. Такий підхід перетворює аналіз творів М. Мачківського на засіб не лише пізнання художньої майстерності, а й виховання любові до рідної мови, культури, природи та історії.

Аналіз жанрово-стилістичних особливостей творів Миколи Мачківського передбачає системне вивчення його текстів у контексті літературного процесу, художніх традицій та індивідуального стилю автора. Методика аналізу включає кілька ключових етапів: визначення жанрової приналежності твору, аналіз композиційної структури, стилістичних засобів (особлива увага приділяється художнім засобам – епітетам, метафорам, порівнянням, символам, які допомагають автору передати ідею твору, характер героїв, атмосферу), з'ясування ролі національної специфіки творів та особливості індивідуального стилю письменника. На завершальному етапі варто з'ясувати, як жанрові та

стилістичні особливості сприяють розкриттю головної ідеї твору, його проблематики та авторського задуму.

Аналіз поезії Миколи Мачківського на уроці доцільно проводити поетапно, дотримуючись принципу цілісності сприйняття художнього тексту. Перший етап – мотиваційно-емоційний: учитель створює атмосферу зацікавлення, вводить учнів у художній світ поета через слухання поезії, спостереження за ілюстрацією, музичним супроводом або короткою розповіддю про життєвий контекст твору. Другий етап – аналітичний, що передбачає роботу з текстом: визначення теми, ідеї, провідних мотивів, з'ясування жанрової природи поезії, аналіз художніх образів, мовних і ритмомелодійних особливостей. На цьому етапі доцільно застосовувати такі прийоми, як «асоціативний куц», «Коло Венна», аналіз строфічної побудови, визначення домінантного образу, інтерпретація ключових символів. Третій етап – інтерпретаційно-творчий, коли учні осмислюють ідею твору, висловлюють власні враження, проводять паралелі із сучасністю, створюють відгуки, ілюстрації або поетичні мініатюри за мотивами прочитаного. На завершальному етапі – узагальнення та рефлексії – важливо спонукати школярів до усвідомлення морально-ціннісного змісту поезії, визначення її значення в особистісному та національному вимірах.

Аналіз прози М. Мачківського вимагає врахування специфіки його художнього мислення, яке поєднує реалістичну манеру письма з глибоким ліризмом, морально-філософським осмисленням людського буття. Роботу над прозовим текстом доцільно починати зі вступного етапу, коли учні знайомляться з історією створення твору, його місцем у творчому доробку письменника, визначають основну проблему або життєву колізію. Далі переходять до аналітичного етапу, що передбачає дослідження композиції, характерів персонажів, засобів психологічного зображення, ролі оповідача. Важливо звернути увагу на етичні та філософські підтексти, у яких розкривається авторська позиція – любов до рідної землі, повага до людини праці, осуд байдужості чи духовної ницості. На цьому етапі ефективними будуть методи «діалог із текстом», «літературне моделювання», складання

характеристики героя за схемою «портрет – вчинки – мова – світогляд». Завершальний етап аналізу має спонукати учнів до інтерпретаційних висновків – визначення художнього сенсу твору, його зв'язку з реаліями сучасності, узагальнення ціннісних орієнтирів, закладених автором. Такий підхід сприяє формуванню в учнів аналітичного мислення, уміння осмислювати художній текст у системі етичних і духовних координат.

Методика вивчення творчості М. Мачківського у закладах загальної середньої освіти має ґрунтуватися на поєднанні традиційних і сучасних педагогічних технологій, які забезпечують глибоке осмислення художнього слова й формують естетичний смак учнів. Робота з поезією письменника сприяє розвитку емоційно-ціннісного сприйняття, уміння аналізувати образну систему, художні деталі, символіку; натомість аналіз прози вимагає вдумливого занурення у проблематику, характери, авторську позицію. Вдале поєднання методів – словесних, евристичних, інтерактивних, дослідницьких – дає змогу створити цілісну систему літературної освіти, де твори М. Мачківського стають засобом духовного саморозвитку школярів, виховання любові до рідного краю й українського слова.

Отже, методика вивчення творчості М. Мачківського має бути спрямована на виявлення жанрово-стилістичної своєрідності його поетичного та прозового доробку. Аналіз ліричних творів передбачає увагу до ритмомелодики, образної системи, емоційного забарвлення мовлення; у прозових текстах – до композиційних особливостей, психологізму, авторського стилю. Ефективність роботи забезпечує поєднання традиційних і сучасних методів: проблемно-тематичного, порівняльного, інтерпретаційного, дослідницького. Такий підхід сприяє глибшому розумінню художньої мови митця, формує естетичне сприйняття й аналітичне мислення учнів.

Залучення учнів до творчих і дослідницьких завдань, створення інтегрованих проєктів, літературних дискусій чи презентацій сприяє розвитку їхнього критичного мислення. Тому вивчення творчості М. Мачківського має стати не лише пізнавальним, а й виховним процесом, що формує в молодого

покоління любов до рідного слова, відповідальність за духовні традиції української культури та національну ідентичність.

3.2. Формування літературознавчої термінології учнів у процесі вивчення творчості М. Мачківського

Одним із важливих напрямів сучасної шкільної літературної освіти є формування в учнів системи літературознавчих понять і термінів, без засвоєння яких неможливе свідоме, глибоке сприйняття художнього твору. Адже саме оперування термінологією допомагає школярам розуміти структуру, жанрову природу, стильові особливості та ідейно-художній зміст тексту.

Літературознавчі терміни є засобом наукового опису художнього явища, вони формують культуру мовлення учнів, розвивають їхнє аналітичне мислення, готують до свідомого сприймання літератури як мистецтва слова. Володіння термінами «епітет», «метафора», «порівняння», «символ», «ліричний герой», «сюжет», «композиція», «настроєва тональність» дає змогу школярам грамотно характеризувати твір і аргументовано висловлювати власні судження.

Під час вивчення творчості М. Мачківського на уроках рідного краю чи позакласного читання учитель має змогу системно формувати цю компетентність, адже твори письменника вирізняються багатством художніх засобів, емоційною наснаженістю та жанрово-стильовим розмаїттям. Тому вивчення творчості письменника сприяє формуванню в учнів не лише читацьких навичок, а й опануванню основної літературознавчої термінології. Цей процес є складовою загального мовно-літературного розвитку школярів і передбачає: поступове ознайомлення з базовими літературознавчими поняттями, зокрема, що таке жанр, тема, ідея, сюжет, композиція, конфлікт, образ, пейзаж, психологізм, художній засіб тощо. Для ефективного засвоєння ці поняття потрібно пояснювати у зв'язку з конкретними прикладами з текстів письменника. Важливо не лише пояснити значення літературознавчого терміна, а й навчити учнів правильно ним користуватися. Наприклад, аналізуючи оповідання, учні можуть вживати висловлювання: «Композиція твору симетрична», «Конфлікт є внутрішнім», «Пейзаж має символічне навантаження» тощо. У старших класах можна вводити складніші поняття:

оповідач, хронотоп, типізація образів, підтекст, фольклорні елементи, стилістичний прийом, позасюжетні елементи тощо. При цьому важливо зберігати зв'язок із конкретними уривками з творів. У межах підготовки творчих проєктів або письмових робіт учні можуть створювати власні термінологічні словнички, писати есе з використанням 3–5 вивчених понять, робити плакати або ментальні карти.

З цього випливає, що формування літературознавчої термінології має відбуватися поетапно і системно, у тісному зв'язку з аналізом конкретних текстів. До основних методичних прийомів належить контекстне введення терміну – пояснення значення поняття під час роботи над текстом (на прикладі конкретного образу чи художнього засобу в поезії або прозі М. Мачківського). Також порівняння явищ – зіставлення засобів виразності різних творів для глибшого розуміння їх функцій. Ефективно проводити роботу з термінологічними картками – створення учнями власного словничка літературознавчих понять. Застосовувати інтерактивні методи – ігрові форми («Термінологічне лото», «Відгадай поняття за прикладом», «Літературна абетка М. Мачківського»). А також пропонувати творчі завдання – складання учнями власних визначень термінів на основі прикладів із текстів.

Наприклад, під час аналізу поезії «По-українськи говорити?», яку ми використали для вивчення у нашій розробці уроку в попередньому розділі, учні можуть засвоїти поняття ліричний герой, громадянська лірика, мотив, анафора, метафора. Або розглядаючи вірш «Осіння мозаїка», доцільно опрацювати терміни пейзажна лірика, епітет, уособлення, символ, образ природи.

Наведемо приклад іншої поезії – «Небесне свічадо» із збірки «Монолог тиші» (2006), яка добре вписується у наш розділ «Формування літературознавчої термінології учнів у процесі вивчення творчості письменника», адже цей поетичний твір наочно демонструє багатство художніх засобів, символіку, жанрову приналежність і стильову специфіку поета:

Бог бува на Землі... Із небесного ложа

Він шукає очима стежину земну.

І тоді розвидняється днина погожа,

Божа вись голубіє,
віта далину...
Не минає Всевишній ні храму, ні хати:
Час молитви палкої – почута вона...
Уклонися Йому, не забудь попрохати
Тої Ласки Святої,
що з небом єдна.
Тої Сили,
що плине од Нього живлюще,
Віри хрест укріплює,
недугу змага...
«Бог – на поміч!» – скажи.
І Господь всюдисущий
Землянину-добродію
допомага.
Бог бува на Землі... А коли не одвіда
(Має клопоти дальші, захмарні труди),
Землю мряка вкрива,
люди скніють у бідах.
...Милостивий наш Отче,
згадай нас,
прийди! [40, с.5].

У цій поезії відчутно поєднуються філософська, релігійна та медитативна лірика. Залучення цього твору дає можливість поглибити знання учнів про жанрову різноманітність лірики, систему образів, символіку, епітети, анафору, ритмомелодику та духовно-моральну проблематику поезії. Запропонований вірш нагадує молитву, тому варто і цей термін – «жанр молитви» пояснити учням, в чому його специфіка.

Отже, під час аналізу поезії «Небесне свічадо» доцільно звернути увагу на такі аспекти: на жанрову природу твору (духовно-філософська лірика, у якій автор поєднує мотиви молитви, роздуму й надії на Божу присутність у

людському житті); художні засоби – епітети («небесне свічадо», «погожа днина», «живлюща сила»), метафори («Бог бува на землі», «Він шукає очима стежину земну», «Землю мряка вкрива», «Люди скніють у бідах»); повтори й анафори («Тої Ласки Святої...», «Тої Сили...», «Бог бува на Землі»); символіка світла і неба – як образ Божої присутності.

Під час роботи над текстом учні можуть опанувати та закріпити такі літературознавчі терміни: мотив, символ, анафора, метафора, образ-символ, духовна лірика, молитва в поезії.

Аналізуючи прозу М. Мачківського, зокрема художні нариси або у випадку автора більше йдеться про спогадовий нарис, варто звертати увагу на терміни сюжет, композиція, внутрішній монолог, психологізм, портретна характеристика. Однак спочатку потрібно з'ясувати, що таке нарис і які його основні особливості.

Художній нарис – вдалий жанр для роботи з термінами. Нарис поєднує епічні й ліричні елементи: тут легко показати різницю між сюжетом і мотивом, між оповідною і описовою функцією мови. У нарисі часто виразна авторська позиція, портретні замальовки й психологічні нотатки – добрий матеріал для термінів «психологізм», «характер», «оповідач/наратор». Композиційна свобода нарису дає змогу вчити про «композиційні вузли», «ретроспекцію».

Натомість спогадовий нарис (мемуарного типу) дає ще ширші можливості для формування літературознавчої термінології та розвитку аналітичного мислення учнів, бо він поєднує документальність і художність, факт і образ, пам'ять і інтерпретацію. Він заснований на особистих враженнях автора від подій, людей, епохи, тому зберігає документальність (фактографічність, часову точність, реальні імена) та водночас має емоційно-образну форму оповіді (характерна для художнього стилю). Саме тому він ідеально підходить для формування двох груп термінів. Перша – наративно-композиційні поняття, де з'ясовується, що таке оповідач, хронотоп, сюжет, ретроспекція, авторська позиція, стиль. Друга – образно-художні терміни (портрет, психологізм, художня деталь, символ, метафора, мотив пам'яті, емоційний тон тощо). Під час аналізу спогадових нарисів учні мають змогу

вчитися розрізняти документальне і художнє начало;осмислювати поняття автобіографізму, авторського «я», «оповідача», «точки зору»;бачити, як художні засоби перетворюють факт у образ;розуміти, як пам'ять автора формує художню логіку тексту;працювати з поняттями «настрєвий хронотоп», «ліричний герой», «сповідальний тон».

Отже, робота з літературознавчими поняттями на матеріалі спогадового нарису полягає насамперед у з'ясуванні жанрової природи тексту (ознаки спогаду, есею, замальовки, автобіографії), оповідної перспективи (від першої особи, змішана, об'єктивізована), психологічної глибини (як автор розкриває внутрішній світ героя) та стилістичних домінант (тональність, образність, ритм прози).

На матеріалі спогадових нарисів М. Мачківського учні мають змогу з'ясувати особливості авторської оповіді від першої особи, виявити елементи автобіографізму, розкрити художню функцію спогаду як прийому. Цей жанр є цінним матеріалом для формування в учнів літературознавчих понять, оскільки демонструють взаємодію документального і художнього начала, дають можливість практично працювати з поняттями «оповідач», «психологізм», «ретроспекція», «хронотоп», «мотив пам'яті».

Аналіз таких текстів допомагає учням зрозуміти, що факт у літературі не є самоціллю – він набуває художнього змісту через емоційно-образне осмислення, через призму авторського бачення.Така робота формує уміння розрізняти рівні художнього тексту (змістовий, образний, стилістичний), збагачує термінологічний запас і виховує естетичне сприйняття слова.

Таке поєднання термінологічної роботи з текстовим аналізом допомагає не перевантажувати учнів теорією, а закріплювати знання через практику та безпосередньо застосовувати поняття до художнього матеріалу.Системна робота з літературознавчою термінологією під час вивчення творчості М. Мачківського сприяє усвідомленню зв'язку між формою і змістом твору, розвитку уміння аналізувати художній текст, формуванню аналітико-естетичного мислення, удосконаленню мовлення та вмінню аргументовано висловлювати судження.

Отже, вивчення творчості Миколи Мачківського є ефективним підґрунтям для формування в учнів свідомого володіння літературознавчою термінологією, що є важливою складовою їхньої читацької, мовно-естетичної й культурної компетентності.

Висновки до розділу 3.

Як бачимо, жанрово-стилістичний аналіз творів М. Мачківського є дієвим засобом формування літературознавчої компетентності учнів, оскільки сприяє глибшому розумінню художнього тексту, розвитку аналітичного мислення, умінню інтерпретувати й оцінювати мистецьке слово.

У процесі вивчення творчості письменника важливо звертати увагу на поєднання змісту і форми, виражальні засоби поетичного та прозового мовлення, особливості авторського стилю, який поєднує ліризм, публіцистичність, фольклорні інтонації, глибокий гуманізм та філософічність. Саме через осмислення жанрової природи та стилістичних рис художніх текстів М. Мачківського учні вчаться сприймати художній твір як цілісну естетичну систему.

Методика аналізу жанрово-стилістичних особливостей передбачає системну роботу з текстом – від спостереження над мовними засобами до узагальнення ідейно-художнього змісту. Її ефективність забезпечує використання різних методів: проблемно-тематичного, порівняльного, інтерпретаційного, дослідницького. Такий підхід сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів, формуванню умінь самостійно аналізувати художній твір, висловлювати власні судження.

Важливою складовою літературної освіти є формування літературознавчої термінології, що забезпечує наукову основу сприйняття тексту. На матеріалі поезії, прози, зокрема спогадових нарисів М. Мачківського, учні мають можливість практично засвоювати ключові терміни: образ, мотив, символ, ритмомелодика, хронотоп, психологізм, композиція, стиль, жанр. Така робота не лише збагачує словниковий запас, а й формує уміння оперувати поняттями під час аналізу літературних явищ.

Отже, жанрово-стилістичний аналіз творів М. Мачківського виконує подвійну функцію – пізнавальну й виховну. Він поглиблює літературознавчу обізнаність учнів, виховує естетичний смак, любов до українського слова, сприяє становленню національно свідомої, духовно багатой особистості, здатної сприймати мистецтво слова як невід’ємну частину культури й духовної спадщини народу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження спонукало всебічно осмислити проблему методики вивчення життя і творчості Миколи Мачківського у закладах загальної середньої освіти. Наш дослідницький аналіз був спрямований не лише на ознайомлення з жанрово-стильовими особливостями творів, а й на формування літературознавчої термінологічної бази учнів, що є основою для глибшого розуміння літератури як мистецтва слова.

У роботі поєднано літературознавчий та методичний підходи, що забезпечило комплексний характер аналізу художньої спадщини письменника та виявлення її навчально-виховного потенціалу.

Передусім було здійснено огляд літературно-критичних матеріалів про творчість М.Мачківського, що дозволило визначити основні напрями її наукового осмислення, зокрема увагу дослідників до патріотичного, філософського, морально-етичного змісту його творів, їхньої проблематики, де актуалізуються питання національної ідентичності, духовної спадщини народу, образу України як морального і ментального центру. Аналіз науково-критичних джерел засвідчив, що творчість письменника є важливою складовою літературного процесу кінця XX – початку XXI ст., а її художня і громадянська спрямованість має глибокий виховний потенціал для сучасних школярів. Зокрема проаналізовано літературно-критичний матеріал, який розкриває особливості поетичного та прозового доробку М. Мачківського. Це, зокрема, публікації М. Красуцького, І. Прокоф'єва, Б. Степанюка, О. Кушнір, В. Базилевського.

Охарактеризували провідні теми, жанрово-стилістичні особливості художніх творів Миколи Мачківського. З'ясовано, що провідними темами його творчості є любов до рідної землі, осмислення історичної долі України, утвердження духовної стійкості людини, культури праці, моральної чистоти, добра і краси. У його поезії домінують лірико-філософські мотиви, у прозі – реалістичне зображення буття. Для стилю письменника характерні

афористичність висловлювань, метафорична наснаженість, синтаксична мелодійність, тяжіння до народнопісенних інтонацій.

Окремої уваги заслуговує жанрове розмаїття його творчості – від ліричних віршів до художніх та спогадових нарисів, у яких органічно поєднуються документальність і художність, роздум і сповідальність. Саме ці особливості дозволяють ефективно формувати в учнів літературознавчу компетентність, уміння розпізнавати й інтерпретувати жанрово-стилістичні ознаки тексту.

З огляду на чинні навчальні програми з української літератури, у яких не передбачено вивчення творчості М. Мачківського у ЗЗСО, проте все ж існує можливість включення постаті письменника до авторських програм з літератури рідного краю. Ознайомлення учнів із регіональною літературою відкриває перспективи для впровадження художнього доробку М. Мачківського у навчальний процес. Його поезії та нариси органічно відповідають змістовим лініям освітньої галузі «Мови і літератури», сприяючи реалізації компетентнісного, діяльнісного та аксіологічного підходів.

У процесі роботи розроблено окремі уроки та методичний інструментарій для вивчення творчості письменника в ЗЗСО. Запропоновані завдання сприяють розвитку критичного мислення, умінь зіставляти факти, порівнювати образи, формулювати власну читацьку позицію. Позакласна діяльність (літературні вечори, проєкти, виставки, конкурси) забезпечує емоційно-ціннісне сприйняття творчості М. Мачківського та формує національно-патріотичний світогляд школярів. Вивчення творчості письменника в контексті подільського культурного простору сприяє усвідомленню учнями значення малої батьківщини у становленні національної літератури.

Розроблена система методичних підходів сприяє розвитку умінь інтерпретувати художній текст, характеризувати образи, порівнювати тексти різних жанрів та стильових напрямів, формуванню в учнів здатності висловлювати власні оцінки, аргументувати судження, застосовувати літературознавчу термінологію у мовленні. У такий спосіб через творчість М. Мачківського реалізується комплексна мета шкільного курсу літератури –

розвиток літературної, мовної, естетичної й громадянської компетентностей. Запропоновані моделі уроків, методичний інструментарій, спрямований на формування літературознавчої компетентності учнів, розвиток умінь інтерпретувати художній текст і засвоювати термінологічний апарат.

Узагальнюючи результати дослідження, можна ствердити, що запропонована методика вивчення творчості М. Мачківського сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, яка усвідомлює духовні цінності свого народу, уміє творчо мислити, аналізувати, оцінювати художні явища. Вона має як теоретичну, так і практичну значущість, оскільки поглиблює підходи до реалізації регіонального компоненту української літератури, розширює арсенал педагогічних засобів, сприяє модернізації методики викладання предмета.

Отже, творчість Миколи Мачківського – це не лише важливий об’єкт літературознавчого аналізу, а й ефективний дидактичний ресурс, який дає змогу формувати в учнів ключові компетентності, виховувати любов до рідного краю, національну свідомість і глибоке розуміння краси українського слова.

Практична значущість дослідження полягає у створенні методичних рекомендацій і розробок, які можуть бути використані вчителями української літератури, методистами, студентами філологічних спеціальностей. Результати роботи сприяють поглибленню знань про літературне Поділля, розвитку національно-патріотичного світогляду учнів, формуванню естетичного смаку та культури читацького мислення.

У цілому робота утворює думку, що творчість Миколи Мачківського – вагомий компонент українського літературного процесу й цінний педагогічний ресурс, здатний формувати в сучасних учнів любов до рідного краю, повагу до українського слова та усвідомлення духовної місії митця у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Башманівська Л.Методика навчання української літератури: відтеорії до практики: навчально-методичний посібник. Житомир: вид-во ЖДУім. І. Франка, 2024. 148 с.
2. Білявська Т.Методика навчання літературного читання : Навчально-методичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2017.109 с.
3. Богдан Л. Застосування мультимедійних технологій // Інноваційні технології та сучасний урок літератури. К. : Вид. дім «Шкіл. світ»; Вид.Л. Галіцина, 2006.128 с.
4. Бондаренко Ю.Методика шкільного вивчення української літератури на засадах ідеаційно-концептуального підходу : теорія і практикум : навч. посіб. для студ. філологічних факультетів. Ніжин : НДУім. М. Гоголя, 2012. 199 с.
5. Васильківський Т. Жанровий аналіз літературного твору. *Рад. літературознавство*. 1976. № 2. С. 50–61.
6. Васьків М. Формування теоретико-літературних знань про роман як жанр на уроках української літератури в ЗОШ. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Філологічні науки. 2008. № 2.С. 27–33.URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/vas.pdf.
7. Гальміз Н., Храпач Г. В дорогу – із сонячним променем : про книгу М. А. Мачківського«За сонячний промінь тримаючись...».*Подільські вісті*. 2006. 9 черв.
8. Гончар О. Щоденники : у 3-х т. Т.3 (1984 – 1995) / упоряд., підгот. текстів, ілюстр. Матеріалу В. Д. Гончар; худож. оформ. М. С. Пшінки. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Веселка, 2008. 646 с.
9. Горбатюк В. Птиці над нами : оповідання. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 160-177.
10. Гостинна Д. Белетристика та історичні дослідження, яких потребують читачі : [відбулася презентація книги М. А. Мачківського«Коріятовичі»]. *Подільські вісті*. 2011. 19 квіт.

11. Гостинна Д. Друге видання «Коріатовичів» : [інформація]. *Подільські вісті*. 2013. 3 берез.
12. Гостинна Д. Ні дня без книги! : [інтерв'ю з М. А. Мачківським]. *Подільські вісті*. 2011. 18 берез.
13. Градовський А. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури : методологія та методика. Черкаси : Брама, вид. О. Ю. Вовчок, 2003. 292 с.
14. Грицак Н. Методичні основи жанрового аналізу художнього твору: ретроспективний огляд. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. Випуск 3 (94). С. 42 – 49. URL : https://www.researchgate.net/publication/338226185_Metodicni_osnovi_zanrovo_go_analizu_hudoznogo_tvoru_retrospektivnij_oglad
15. Грищук Б. «...Плоди дзвенять, як нагороди». *Подільські вісті*. 1995. 28 листоп.
16. Грищук Б. Чи не зарано споруджуємо монументи? : [про книгу М. А. Мачківського «Живи – як сад...»]. *Проскурів*. 2008. 3 січ.
17. Демків Б. Жорстока правда війни в історичному романі-реквіемі «Каратель» Миколи Мачківського. *Проскурів*. 2016. 4 лют.
18. Демчук О. Життєпис письменника : Конспекти нестандартних уроків. К. : Педагогічна преса, 2002. 192 с.
19. Демчук О. Нестандартні уроки з української літератури в 9–11 класах. Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. 144 с.
20. Жила С. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Чернігів : РВК «Деснянська правда», 2004. 360 с.
21. Ісаєва О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури: посібник для вчителя / О. О. Ісаєва. К. : Ленвіт, 2000. 184 с.
22. Ісаєва О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури [Текст] : автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Ісаєва Олена Олександрівна ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К., 2004. - 40 с.

- 23.Ковальчук В. Ефективний урок : технології, структура, аналіз.К. : Шк. світ, 2011. 120 с.
- 24.Костюк Б. Перший роман про Проскурівське підпілля. *Подільські вісті*. 1998. 16 черв.
- 25.Красуцький М. Жива вода, або Дерево сильне корінням.Роздуми над прочитанням нової книги Миколи Мачківського. Українська літературна газета. 2021. 12 січня. URL:https://litgazeta.com.ua/reviews/mar-ian-krasutskyj-zhyva-voda-abo-derevo-sylne-korinniam/?utm_source=chatgpt.com
- 26.Куцевол О. Методика викладання українськоїлітератури (креативно-інноваційна стратегія). К.: ОсвітаУкраїни, 2009.
- 27.Кушнір О. Ужинок з подільського лану : письменнику М. А. Мачківському – 70! *Подільські вісті*. 2012. 12 січ.
- 28.Лесин В. Як працювати з книгою: метод. посіб. К.: Вища шк., 1998. 71 с.
- 29.Лісовський А., Пультер С. Методика викладання в українській літературі в середній школі. Курс лекцій. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 144 с.
- 30.Логвиненко О. «Бо світ мій щирий...» : Миколі Мачківському – 75!*Подільські вісті*. 2017. 12 січ.
- 31.Логвиненко О. «Бо світ мій щирий...» : передмова до книги // Мачківський М.А. З рідної хати : вибрані поезії. Хмельницький, 2016. С. 5-7.
- 32.Марчук М. Побачення з рідним селом : творчий вечір М. Мачківського. *Подільські вісті*. 2006. 17 жовт.
- 33.Мацько В. Бачити перед собою світло. *Слово Просвіти*. 2001. № 12.
34. Мацько В. Мачківський Микола Антонович. Енциклопедія Сучасної України/ редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018, оновл. 2023.URL:https://esu.com.ua/article-67236?utm_source=chatgpt.com
- 35.Мацько В. Яснозора муза Миколи Мачківського. *Проскурів*. 2017. 12 січ.

- 36.Мацько Л., Цівун Н. Лінгвістичний аналіз тексту. Практикум: навч.-метод. посіб. для студентів філол. спец. ВНЗ України. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2015.119 с.
- 37.Мачківський М. Вибране. Хмельницький : Доля, 1994. 62 с.
- 38.Мачківський М. Дерево триєдине. Замість роману... Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «РУТА», 2020. 560 с.
- 39.Мачківський М. Лугова незабудка (Поезії різних років). Хмельницький : НВП «Евріка» ТОВ, 2001. 152 с.
- 40.Мачківський М. Монолог тиші. Хмельницький : Вид-во «Цюпак», 2006. 98 с.
- 41.Мачківський М. Сорокодуби : повість, нариси, інтерв'ю, етюди. Хмельницький : Поділля, 1994. 253 с.
- 42.Мачківський Микола // Лауреати обласних премій Хмельниччини : біобібліограф. покажчик. Хмельницький, 2004.С. 82-84.
- 43.Мачківський Микола // Літератори Хмельниччини – члени Національної спілки письменників України : біобібліограф. покажчик. Хмельницький, 2005. С. 34-36.
- 44.Мачківський Микола // Літературна Хмельниччина ХХ століття : хрестоматія / упоряд. М.Федунець. Хмельницький, 2005. С. 424-437.
- 45.Мачківський Микола // П. Слободянюк. Культура Хмельниччини. Хмельницький, 1995. С. 271-272.
- 46.Мачківський Микола // Письменники України : біобібліограф. довідник. Київ, 2006. С. 258.
- 47.Мачківський Микола // Українська літературна енциклопедія. Т. 3. Київ, 1995. С. 45.
- 48.Мачківський Микола Антонович // Кульбовський М. Подільська Шевченкіана. Кн. 2. Хмельницький, 2006. С. 52-54.
- 49.Мачківський Микола Антонович // Мацько В. Літературне Поділля : довідник. Хмельницький, 1991. С. 46.
- 50.Мачківський Микола. Поет, прозаїк // Хмельницький в іменах : прозаїки, поети, журналісти : довідник / уклад. В.Дмитрик, Є.Семенюк. Хмельницький, 2006. С. 91.

51. Ми є. Були. І будемо ми! Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури: навч.-метод. посібник / За ред. Н.Й. Волошиної. К.: Ленвіт, 2003.
52. Микола Мачківський : поет, прозаїк, літературознавець // Літератори Хмельниччини : довідник обл. організації НСПУ / худож. Я.М.Павлович. Хмельницький, 1997. С. 21.
53. Мірошниченко Л. Навчальний посібник до вивчення курсу «Методика викладання української літератури в середній школі». Дніпропетровськ: Ліра, 2017. 43 с.
54. Наукові основи методики літератури : [посібник для студ. вузів] / Волошина Н. Й., Бандура О. М., Гальонка О. А. та ін.; Під ред. Н. Й. Волошиної. К. : Ленвіт, 2002. 344 с.
55. Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. Н.Й. Волошиної. К.: Ленвіт, 2002. 344 с.
56. Неділько В. Методика викладання української літератури в середній школі. К.: Вища школа, 1978.
57. Ненцінський А. Мачківський Микола – у високолітті : [до 65-річчя письменника]. *Подільські вісті*. 2007. 9 лют.
58. Нові лауреати Міжнародної літературної премії ім. Івана Кошелівця : [М.А.Мачківський]. *Літературна Україна*. 2002. 28 берез. С. 2.
59. Оліфіренко В., Оліфіренко С. Інтернет на уроках української літератури : посіб.-довідник. К. : Грамота, 2007. 208 с.
60. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К. : Ленвіт, 2000. 384 с.
61. Пільонов О. Стерня і Колос : про колег журналістів і не тільки : нариси. Дніпропетровськ, 2015. С. 33-36.
62. Плачинда С. І в Баварії – з Україною : виступ на презентації повісті О. Дека «Кедойшім» і роману М. А. Мачківського «Провесінь в імлі...». *Літературна Україна*. 2002. 17 жовт.

- 63.Подих подільського зябу. Микола Мачківський— поет, прозаїк, літературознавець: біобібліогр. покажч. Хмельницький, 2007. 112 с.
- 64.Поліщук Н. Поетика художнього твору. Теорія і практика літературознавчого аналізу: посіб. для студентів ф-ту інозем. філології. Львів : ПАІС, 2023. 395с.
- 65.Приліпко І. Сучасні моделі літературознавчого аналізу: теоретико-методологічний аспект: навч. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2010. 126 с.
- 66.Прокоф'єв І. «Тиха лірика» Миколи Мачківського. *Подільські вісті*. 2008. 21 жовт.
- 67.Прокоф'єв І. Ознаки зрілості(про нові поезії Миколи Мачківського)// М. А. Мачківський. А трава – як любов!.. Хмельницький, 2011. С. 65-71.. URL :https://machkivskyi.blogspot.com/p/blog-page_3.html?utm_source=chatgpt.com
- 68.Прасолова В., Бердник О. Інтертекстуальність художнього тексту: текстотвірний і рецептивний аспекти: монографія. Донецьк : Норд-Прес, 2010. 152 с.
- 69.Романишина Н. Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення : монографія. Рівне : ТЗОВ «Принт Хауз», 2013. 576 с.
- 70.Салига Т. Шістдесятники і професор Іван Денисюк. *Українська літературна газета*. 2015. 31 лип.
- 71.Сваричевський А. «До вежі черленої...». *Проскурів*. 2007. 11 січ.
- 72.Сваричевський А. Роман про подільську квітку : [про книгу М. А. Мачківського«До вежі черленої...»]. *Майбуття*. 2006. № 24.
- 73.Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу:монографія. К. : Ленвіт, 2004. 304 с.
- 74.Ситченко А. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: Монографія. К.: Ленвіт, 2004. 304 с.
- 75.Скорина Л. Аналіз художнього твору : навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с.

- 76.Скорський М. ...І чує серцем: літ.-крит. нарис про Миколу Мачківського.*Друг читача*. 1991. 4 верес.
- 77.Слободянюк П. ІсайяКам'янчанин і роман про нього : післямова до книги М. А. Мачківського«Чорний дяк» // Мачківський М. А. Чорний дяк : роман. Хмельницький, 2000. С. 320-322.
- 78.Слово, осяяне любов'ю : М. А. Мачківському – 65 років. *Подільські вісті*. 2007. 1 лют.
- 79.Степанишин Б. Викладання української літератури в школі: методичний посібник для вчителя. К.: Проза, 1995. 254 с.
- 80.Степанюк Б. Голос доброї людини : письменнику М. А. Мачківському – 60! *Подільські вісті*. 2002. 10 січ.
- 81.Токмань Г.Методика навчання українськоїлітератури в середній школі. К.: Академія, 2012.
- 82.Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціонально-діалогічна концепція. К.: Міленіум, 2002. 320 с.
- 83.Фандуль М. Життя її ясенєць : [рецензія на роман М. А. Мачківського«До вежі черленої...»]. *Подільські вісті*. 2006. 19 груд.
- 84.Федунець М. Миколі Мачківському – 60. *Літературна Україна*. 2002. 17 січ. С. 7.
- 85.Храпач Г. Погук із минулих століть. *Подільські вісті*. 2002. 11 черв.
- 86.Ясенівський В. Презентація в Спілці письменників : [про презентацію повісті О. Дека «Кедойшім» та роману М. А.Мачківського«Провесінь в імлі...»].*Подільські вісті*. 2002. 4 жовт.
- 87.Яценко Т. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина XX –початок XXI століття) : монографія. Київ :Педагогічна думка, 2016. 360 с.